

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No 17
30 июнь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 17-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
12-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
17-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-12**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
17-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-12**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 17-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 35 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Маъсул мухаррир: Файзиев Шоҳруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шохода Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содикovich, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

**МАДАНИЯТ ВА САНЪАТ СОҲАЛАРИНИ
РИВОЖЛАНИШИ**

1. Нурилла Рахимов, Нилюфар Ибрагимова ИЖОДКОР ЁШЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ – ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ.....	7
2. Касимова Нодира Саитжановна ЎЗБЕК ҚИСҚА МЕТРАЖЛИ ФИЛЬМЛАРИДА БАДИЙ АДАБИЁТГА МУРОЖААТ.....	9
3. Матякубов Азиз Атаназорович ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ МАВЗУСИДАГИ ТАРИХИЙ БАДИЙ ФИЛЬМЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-МАДАНИЙ ВАЗИФАЛАРИ	11
4. Abdullayeva Gulhayo Fatilloyevna O'ZBEK MILLIY KASHTACHILIK TARIXI	16
5. Komiljonova Dilbarxon Shukurjon qizi O'ZBEK MILLIY MEROSIY RAQSLARIMIZNING INTERNET TARMOQLARIDAGI O'RNI	18
6. Mo'minov Shoxboz Komiljon o'g'li SAN'ATNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI	20
7. Nazarova Irodahon Zayniddinovna RAQS SAN'ATINIG JAMIYATIMIZDA TUTGAN O'RNI VA UNUNG TARBIYAVI AHAMIYATI	22
8. Бекмурадова Севара Нажмитдин қизи ЎЗБЕК БАДИЙ ТЕЛЕВИДЕНИЕСИДА ИЖРОВИЙ ЖАНРЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШИ ВА ШАКЛЛАНИШИ	24
9. Нуридинова Тамара, Ерназаров Фахриддин ЁШЛАРНИНГ МАДАНИЙ МЕРОСИМИЗ ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ЎЗБЕКИСТОН ДАВLAT САНЪАТ МУЗЕЙИНинг ҮРНИ.....	26
10. Нуридинова Тамара ВОРОТА ИЗ КОМПЛЕКСА ШЕЙХАНТАУР	28
Гос музей искусств Узбекистана) Удовенко Ольга.....	28
11. Нуридинова Тамара, Содикова Шодия ЎЗБЕКИСТОН ДАВLAT САНЪАТ МУЗЕЙИНинг ЭКСПОНАТЛАРИНИ САҚЛАШДАГИ ЧОРА-ТАДБИРЛАР	30
12. Нағашбоев Қазбек Бозорбой улы КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ХАВФИ ОСТИДАГИ ТАҲЛИКАЛИ ДАВРДА ШАХС МЕДИА МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ	32

МАДАНИЯТ ВА САНЪАТ СОҲАЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИ

ИЖОДКОР ЁШЛАРНИ ТАРБИЯЛАШ – ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ.

*Нурилла Рахимов
Нилуфар Ибрагимова
ГулДу "Мусиқий таълим" кафедраси
киттати ўқитувчилари
Телефон: +998972480575*

Аннотация. Комил инсон тарбияси тарбияшунослик илмининг бош фояси хисобланади. У ижодкор ёшларимизнинг интеллектуал салоҳиятини Ватан равнақи, халқ фаровонлигига йўналтирувчи фояйи пойдевор вазифасини ўтайди.

Калит сўзлар: Тўғарак, ижодий фаолият, босқич, санъат, ижодкорлик.

Ижодкор ёшларнинг фаолият мазмунини белгилашда ғоя, мақсад ва эътиқод уйғунлиги ҳал қилувчи аҳамият касб этиб, янгича тафаккурдаги иқтидорли авлодни тарбиялаш масаласи тажрибали педагогларимиз зиммасидадир.

Юқоридаги билдирилган фикрлардан келиб чиқсан ҳолда шахс фаолиятини ўрганиш тузилмаси асосида “Ижодкор ёшлар” тўғарагининг режа-дастури ишлаб чиқилди. Тўғарак ишининг мақсади – илм асосида билим эгаллаш принципига мувофиқ талаба-ёшларда мустақил илмий-ижодий фаолият кўникмаларини ҳамда касбий дахлдорлик масъулиятини шакллантиришга қаратилди.

Гулистон давлат универитети Санъатшунослик факультети қошида ташкил этилган тўғарак кенг қамровли бўлиб, мусиқа йўналишидаги ижодий фаолиятни ўз ичига олиб, тўғарак фаолияти қўйидаги босқичлардан иборат:

1. Тайёргарлик босқичи
2. Ижодий фаолиятга кириш босқичи
3. Кичик экспериментлар босқичи
4. Ижодий иш натижаларини таҳдил этиш ва умумлаштириш босқичи (битирув малакавий иш)
5. Фаолият маҳсулини намойиш этиш (яъни мақола, рисола ва х.к)

Бунда тўғарак аъзолари умумтаълим мактаби мусиқа ўқитувчиси билан биргаликда режа асосида ташкил қилинган мусиқа машғулотлари жараёнида тарбияланувчиларнинг мусиқий укувларини шаклланishiда қўйидагиларга эътиборларини қаратдилар:

1. Мусиқани тинглай билиш, ривожлантириш, унга нисбатан қизиқишни ўстириш;
2. Мусиқий товушларнинг қарама-қарши хусусиятларини ажратса олиш баланд ва паст регистрлар;
3. Қўшиқни хиргойи қилиш ва қўшиқ куйлашга қизиқишни уйғотиш;
4. Мазмунли ўйинлар ва машқлар ва раксларда мусиқа билан ҳаракатни бир-бирига мослаб боғлай билишни ривожлантириш;
5. Содда ҳаракатларни ҳамкорликда бажаришга ўргатиш ва ҳоказолар.

Турли ёшдаги болалар учун машғулотлар тартиби бўйича талаба изланиш олиб бориб, машғулот мазмунидан келиб чиқсан ҳолда ўзининг ижодий фаолият маҳсулини тақдим этади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш лозимки, ҳозирда Республикаизда “Ёзувчилар”, “Бастакорлар”, “Рассомлар”, “Таржимонлар” уюшмалари фаолият олиб бормоқда. Шунингдек,

“Ижодкор ёшлар” уюшмаси ташкил этилиб, республикамиз миқиёсида ижодий ҳамкорлик йўлга қўйилса, ёшларимизнинг ижодий ва илмий ишларга бўлган салоҳияти ортади. Ўзаро ҳамкорлика асосланган ҳамижодкорлик ва дўстона муносабатлар қарор топади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абдукаримов X. Касбий педагогик фаолият. – Т.: Ўқитувчи, НМИЗ, 2010. -620
2. Соипова Д. Мусиқа ўқитиши назарияси ва методикаси. – Т.: Ўқув-методик қўлланма. 2009. -225

ЎЗБЕК ҚИСҚА МЕТРАЖЛИ ФИЛЬМЛАРИДА БАДИЙ АДАБИЁТГА МУРОЖААТ.

*Касимова Нодира Саитжановна
Ўзбекистон давлат санъат ва маданият
институти катта ўқитувчиси
(+998974550865) nodira-kasimova@mail.ru*

Аннотация. Ушбу мақолада қисқа метражли фильмларда бадиий адабиёт намуналари-нинг талқин этилаётганлиги ҳақида ёзилган. Унда ёш ижодкорлар ўзбек ва жаҳон адиблари-нинг асарларига мурожаат қилаётганлиги тўғрисида сўз юритилган. Мақолада адабий асарлар асосида яратилган қисқа метражли фильмлар муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: кинематография, қисқа метражли фильм, адабиёт, режиссёр, ёзувчи, сце-нарий, ҳикоя, қаҳрамон.

Кинематография синтетик санъат бўлиб, унда барча санъат турлари элементлари-ни кўриш мумкин. Шунингдек, кино санъати бадиий адабиёт билан ҳам узвий алоқада. Кўплаб адабий асарлар экранга кўчиб, томошабинлар эътиборини қозонган. Сўнгги йилларда ўзбек кино санъатида қисқа метражли фильмлар тараққий эта бошлади. Одатда, ёш режиссёrlар томонидан яратиладиган қисқа метражли фильмлар ижодкорларнинг ўзига хос қарашларини намоён этиб, оригиналь сценарий асосида суратга олинади. Лекин мўъжаз фильмлар орасида балий адабиёт намуналарининг талқини ҳам кузатилмоқда. Бу албатта қувонарли ҳол. Демак, ёш ижодкорлар китоб ўқиб, изланмоқдалар.

Шу ўринда, 2019 йилда Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбекнинг “Тиллатопар” номли ҳикояси асосида ёш режиссёр Илҳом Ҳайдаров томонидан яратилган “Ўғри” қисқа метражли фильмни тилга олиш ўринли. Ойбек асарига мурожаат этиш ёш ижодкорларга катта масъулият юклаган. Адибнинг асарини томошабинга моҳиятини ўзгартиrmай ет-казиб бериш талаб этилган. Ёзувчининг ҳикояси асосида Ҳуснулло Жомонқулов сценарий ёзган бўлса, режиссёр Илҳом Ҳайдаров кадрларда гавдалантиришга ҳаракат қилган. Француз режиссёри Роберт Брессон шундай деган эди: “Фильм аввалло фикрда туғилади, қоғозга кўмилади; унда иштирок этган тирик одамлар ва реал нарсалар унга қайтадан ҳаёт бахш этиб, киноплёнкада ўлимга маҳкум этилади аммо, маълум тартибда жойлаштирилиб, экранга чиққанида, ҳудди сувдаги гул каби яна ҳаётга қайтади”[1]. “Ўғри” қисқа метражли фильм ҳам ҳикоядан сценарийга кейин экранга кўчаркан қайта дунёга келди, дейиш мумкин.

“Ўғри” мўъжаз фильмни ўсмир боланинг соф муҳаббати ҳақида ҳикоя қилади. Асарда йигитнинг бир қизни севиб қолиши эмас, балки унинг севган қизининг шаънини ўз ҳаётидан устун қўйиши кўрсатилади. Фильм қаҳрамони қўшни қизни кўриб унга мафтун бўлиб қолади. Қизнинг қизил атиргулни ёқтиришини билиб қолади. Йигитча севгиси рамзи сифатида қизнинг уй деворида қизил атиргул қолдириб кетмоқчи бўлади. Аммо ҳовлига кир ёйишга чиққан қизни кўриб сергакликни унутади. Қизнинг отаси уни ўғри деб ушлаб олади. Бундан бир неча кун олдин йўқолган анжомларини ундан кўради. Одамлар йиғилиб уни сўроқ қилишади. Лекин ошиқ йигит бегонанинг уйи деворига тирмашиб турганлигининг сабабини айта олмайди. Қиз эса ҳеч нарсадан бехабар қизил атиргул ифоридан баҳраманд бўлади.

Ёш ижодкор Ҳ.Ҳайдаров “Ўғри” қисқа метражли фильмни орқали ҳақиқий муҳаббатни тасвирламоқчи бўлган. Йигит кишининг юрагидаги инсонни нақадар ардоқлаши ва унинг номига гард юқтираслик учун ҳар қандай синовга тайёрглиги томошабинни ларзага солади. Ахир, бизнинг ота-боболаримиз ҳам момоларимиз шаънини ўз ғуурурларидек ҳимоя қилишган. Асар қаҳрамони ҳозирги кун ёшларига ўrnak бўла олади. Фильмда йигит ва қиз бир-биirlари билан қўз нигоҳи орқали сўзлашади. Улар бир-бирини қалбан севадилар ва шарм-ҳаёни унутмайдилар. Бу фазилат эса ҳозирги кун ёшлар ўртасидаги долзарб ма-

салалардан бирига айланган. “Ўғри” фильм қаҳрамонлари эса ўзбек йигит-қизларининг сиймоси сифатида ибрат бўлишлари мумкин. Янги Зилландиянинг кино мутахиссларидан бири Хайет айтганидай, “Биз ўз ҳикояларимизга ва ўз қаҳрамонларимизга муҳтожмиз”[2]. Бунга мазкур фильм мисолида амин бўлди.

Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбекнинг “Тиллатопар” номли ҳикояси “Ўғри” қисқа метражли фильмни орқали томошабинлар қалбига кириб борган бўлса, Василий Макарович Шукшиннинг “Этик” номли ҳикояси “Совға” мўъжаз фильмни кўринишида мухлислар эътиборига ҳавола этилди. Мазкур фильм 2019 йида ёш режиссёр Маҳлиё Асқаралиева томонидан суратга олинди. Рус адиби асари асосида М.Асқаралиева сценарий ёзиб, уни экранга кўчирди. Шу билан бирга, ушбу ҳикояни талқин қилиш жараёнида ўзбек характеристиридан келиб чиқди. Бу эса ўз ўрнида изланиш ва меҳнат талаб этади.

“Совға” қисқа метражли фильмнида бир оила мисолида эр-хотин муносабатлари очиб берилган. Уй юмушлари билан ўралашиб қолган аёл ўзининг кийим-бошига эътибор бермай қўяди. У эрини ишга кузатиб чиқаркан, шиппаги йиртилиб кетади. Эр ўз ўрнида бунга учалик аҳамият бермайди. Лекин ишда бошқа бир аёлнинг чиройли туфлида ўтиб кетганини кўриб ўйланиб қолади. Наҳот, унинг турмуш ўртоғи ҳам ана шундай башанг оёқ кийим кийиб юришга арзимаса. У маош олгач бир дўконга кириб, ойлик пулининг ярмига аёли учун нафис пойабзal сотиб олади. Ишда ҳамкаслари унинг устидан кулишига қарамай, турмуш ўртоғини хурсанд қилмоқчи бўлади. Аммо буни қаранки, аёли бежирим туфлини ҳар қанча кийишга уринмасин, унга кичик келади. Аёл эрининг кўнглини чўқтирмаслик учун “Шу арзимаган нарсага асабийлашманг” – дейди. Шунда эр жаҳл билан туфлини қанчага олганини айтади. Хотини эрининг унга қиммат туфли олганини эшитиб суюнади. Аёл учун туфлидан кўра турмуш ўртоғининг эътибори ва уни қанчалик ардоқлашини билish муҳимроқда.

Ёш режиссёр М.Асқаралиева “Совға” мўъжаз фильмни орқали томошабинларга бир-бiriни ардоқлаб яшаш кераклилигини кўрсатмоқчи бўлган. Ахир, эр-хотин муносабатларида ўзаро меҳр катта роль ўйнади. Айниқса аёл учун турмуш ўртоғининг арзимган эътибори аҳамиятга эга. Ушбу фильм рус адибининг асари асосида бўлса-да, ўзбек халқига яқин қилиб ишланган.

“Мустақиллик йилларида миллий кинематография ривожига давлатимиз томонидан қаратилаётган катта эътибор натижасида соҳада муайян ютуқларга эришилди. Мазмун ва шакл жиҳатидан ранг-баранг кино асарлар яратилиб, улар томошабинлар эътиборини қозонди”[3]. Жумладан, юқорида муҳокамага тортилган қисқа метражли фильмлардан кўриш мумкинки, бу ўйналишда ижод қилаётган ёш режиссёrlар ўзбек ва жаҳон адабиёти намуналарига мурожаат қилишмоқда. Бу эса келажакда қисқа метражли фильмлар янада тараққий этишидан далолат беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ascher S. and Pincus E. The film – maker’s hand book. A comprehensive guide for the digital age. the USA, - 2012. – P. 521.
2. Shelton, Lindsay. The Selling of New Zealand Movies: The Inside Story of the Deal-making, Shrewd Moves and Sheer Luck that took New Zealand Films from Obscurity to the Top of the World. Wellington: Awa Press, 2005. – P. 25.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 7 августдаги ПҚ-3176-сонли қароридан.

ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ МАВЗУСИДАГИ ТАРИХИЙ БАДИЙ ФИЛЬМЛАРНИНГ ИЖТИМОИЙ-МАДАНИЙ ВАЗИФАЛАРИ

Матякубов Азиз Аманазарович
ЎзР ФА Санъатшунослик институти докторанти (PhD)
Телефон: +9989(97) 723 17 63
qoramozi.aziz@mail.ru

Аннотация. Уибу мақолада Иккинчи жаҳон уруши мавзусида яратилган тарихий бадиий фильмларниң ижтимоий-маданий вазифалари белгиланиб, ўзбек кинематографияси намуналари мисолида кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: тарихий фильм, ижтимоий-маданий вазифалар, уруши мавзуси, бадиий талқин, характер, композицион яхлиллик, конфликт, образ, умуминсоний гоялар, тенденция.

Миллий кинематографиямизда яратилган “Сен етим эмассан” (1962), “Йигирма олтинчи отилмасин” (1966), “Фарҳоднинг жасорати” (1967), “Генерал Раҳимов” (1967), “Ватан ўғлонлари” (1968), “Қирқ биринчи йил олмаси” (1969), “Ой бориб, омон қайт” (1969), “У ёлғиз эмасди” (1969), “Унутилмаган қўшиқ” (1974), “Икки солдат ҳақида қисса” (1976), “Ҳар учинчи” (1980), “Ленинградлик жигарбандаларим” (1980), “Эсдалик дараҳтзори” (1982), “Катта урушдаги кичкина одам” (1989) сингари ўнлаб бадиий фильмлар ўзбек халқининг Иккинчи жаҳон урушида кўрсатган улкан жасорати ва матонати, ғалабага кўшган муносиб ҳиссаси ҳамда оғир йилларда кечган турмуш ҳаётини акс эттириши билан аҳамиятлидир.

Гарчи урушдан кейинги даврда ишланган миллий фильмларда фожиали йилларнинг аянчили оқибатлари янада чуқурроқ, бадиий жиҳатдан янада теранроқ мазмунда очиб берилган бўлса-да, бу йўналишдаги ижодий изланишлар мустақилликнинг ўтган қарийб ўттиз йиллик даврида бор-йўғи тўртта – “Ватан” (2005), “Берлин-Оққўрғон” (2018), “Илҳақ” (2020), “Бир юз бир” (2020) бадиий фильмлари билан чекланиб қолди.

Ваҳоланки, уруш мавзусидаги фильмлар бадиий-гоявий жиҳатдан долзарб мазмунга эга бўлиб, буни англашда уларнинг ижтимоий-маданий вазифаларига эътибор қаратиш мақсадлидир.

Шунга мувофиқ, ушбу вазифаларни қўйидагича белгилаш ўринли:

бириинчидан, инсонпарварликка даъват этиш. Ўзбек киносида бугунга қадар ушбу вазифани Шуҳрат Аббосовнинг “Сен етим эмассан” фильмидек юксак даражада бажарган картина топилмаса керак. Уруш йиллари турли миллатга мансуб ўн тўрт нафар етим болани асрраб олган Фотима ая ва темирчи Маҳкам ота тимсолида инсонийликнинг улуғвор образи яратилди. Фильмнинг бошидан охиригача ҳар бир эпизоди ана шу гуманизм асосига қурилган.

Фильм воқеаларини бошлиб берган бозордаги ўғрилик саҳнасини олайлик. Фотима ая асранди фарзандини ўғрилик устида кўриб қолади, бундан қаттиқ ғазабланиб, унинг юзиға тарсаки торгади. Бозордаги оломон болани ушлаб, мелицияга топшириш учун аскар қўлига беради. Болакайнинг қаршилик кўрсатиб, ёлворишлари бехуда. Аммо ҳозиргина аччик устида ўғлига қўл кўтарган онанинг бу манзарадан кўнгли юмшайди, оналик меҳри устун келади, ўғлини қайтариб олиш мақсадида ўзини аскар қўлига отади.

Тугал композицияга эга тўрт дақиқалик мазкур эпизодда ҳалоллик, раҳм-шафқат, кечиримлилик, одиллик сингари сифатлар таъсирчан тарзда етказилган. Фотима ая ролини ижро этган Лутфихоним Саримсоқованинг бетакрор ижро маҳорати, оператор Хотам Файзиеvnинг қаҳрамонлар ички ҳолатини тасвирловчи мақсадли ва унумли йирик планлари, композитор Икром Акбаров томонидан танланган ҳамда онанинг руҳий кечинмалари ва юз берган ҳодисанинг бутун драматизмини ифодалай олган мусиқий оҳанг ушбу эмоционал таъсирни таъминловчи муҳим омиллар бўлиб хизмат қилган.

Воқеалар ривожидаги “уруш-уруш ўйини”, “оилага ўн иккинчи боланинг қабул қилиниши”, “дастурхон бошидаги норозилик ва жанжаллашув”, “чўмилишдаги уриш”, “кўшни аёлга қора хат келиши”, “англашибиловчилик юз бериши”, “онанинг бетобланиши”, “уидан кетиб қолган болани излаш”, “туғилган кунни нишонлаш”, “немис болани кутиб олиш” каби эпизодларнинг ҳам айни услубда ҳал этилиши фильмнинг ғоявий яхлитлигини, персонажларнинг индивидуал характеристерга эга бўлиши ҳамда ҳодисаларнинг мантиқий асосланишини таъминлаб, инсоннинг инсонийлигини бадиий талқинда кўрсатиб бера олган.

Бундай лейтмотив “Ленинградлик жигарбандларим” (реж. Дамир Салимов), “Қирқ биринчи йил олмаси” (реж. Равиль Ботиров) сингари фильмларда ҳам етакчилик қилган.

Иккинчидан, ватанпарварлик хиссини кучайтириш. Уруш деганда кўз олдимизга, аввало, жангу жадаллар келиши, шубҳасиз. Бирок айнан шу жангоҳларда ватан ўғлонларининг юртга чинакам садоқати, тенгсиз қаҳрамонликлари намоён бўлиши ҳам айни ҳақиқат. Уларнинг жасоратлари замирада эса она тупрокқа муҳаббат, туғилиб ўсган заминга фидойилик акс этади.

“Фарҳоднинг жасорати” (реж. Альберт Хачатуров), “Ой бориб, омон қайт” (реж. Хабибулло Файзиев) фильмларида ҳам оддий ўзбек йигитларининг фронтда кўрсатган ана шундай мардонавор ишлари ёритилган. Айниқса, ғояни очиб беришдаги композицион қурилиши, қаҳрамон шахсиятини ифодалашдаги воқеалар мазмуни, мақсадли диалог ва жанг саҳналари билан эътиборга молик “Фарҳоднинг жасорати” фильмида ватанпарварликнинг юксак намунаси яратилган.

Воқеалар марказида танк батальони командири, гвардия капитани Фарҳод Аббосов. Аёвсиз жангларнинг бирида у душман қўлига тушади. Фашистлар генерали Фарҳоднинг танкларни ёриб ўтиш бўйича мутахассислигини билгач, унинг ҳарбий маҳорати ва тажрибасидан фойдаланишга уринади, уларнинг режасини аниқламоқчи бўлади. Аммо Фарҳод кучли ирода ва қатъият эгаси эканлигини кўрсатади. Қулай фурсат туғилганда эса фашистлар танкини олиб қочиб, қурол-яроғ олиб кетаётган душман эшелонини жони эвазига портлатиб юборади. Фарҳоднинг ўлими – Фарҳоднинг ғалабасига айланади.

Қаҳрамон томонидан амалга оширилган бундай хатти-ҳаракатнинг жасорат даражасига олиб чиқилишида бир қанча омиллар таъсири мавжуд. Бу, аввало, Фарҳоднинг шундай жасорат кўрсатишга мойил инсон эканлигини асослаб берган характер чизгиларининг кўрсатилиши билан боғлиқ.

Жанг майдонида аниқ топшириклар бериб, қатъият билан кураши, таслим бўлишни хоҳламай, фашистлар билан муштлашуви, қурувчи бўлиб, одамлар ҳаётига ёруғлик олиб кириш ҳақидаги орзулари, фашистлар томонидан сўрок қилинганда ўзини йўқотмай, дадил туриши, синов тариқасида фашистлар мудофаасини якка ўзи ёриб ўтишга жазм қилиши ва бунинг уддасидан чиқиши, фашист генерали билан суҳбатда ўз позициясида собит қолиши, отилишга ҳукм этилганда ақл билан иш тутиб, душман қўлидан қочишга муваффақ бўлиши ва олдиндан ўйлаб қўйган режаси бўйича улкан қурол-яроғ эшелонини жони эвазига портлатиб юбориши Фарҳоднинг табиатидаги одамийлик, мардлик, жасурлик, зукколик каби сифатларни очиб берган.

Иккинчи муҳим омил эса ана шу қаҳрамон характерини очишда восита вазифасини бажарган, турли вазият ва қарама-қаршиликлардан иборат воқеаларнинг мантиқий, ҳаётий қурилганлигидир. Мазкур омиллар сабаб, Фарҳоднинг фильм сўнггида ўзини қурбон қилиши ватанпарварликни кўрсатиш учун атайн киритилган сунъий ҳолат эмас, балки аввалдан етилиб келган табиий жараён сифатида қабул қилинади.

Охирги кадрларнинг танк учун ўрнатилган ёдгорлик тасвири билан якунланиши ҳам улуғ жасоратнинг образли ечими бўлиб ниҳояланган.

Учинчидан, урушнинг фожиали оқибатларини очиб бериш. Бу жиҳатни уруш мавзусига бағишлиланган деярли барча фильмларда кўриш мумкин. Негаки, айни шу оқибатлар томошабинда урушга нисбатан нафрат уйғотади, дориламон кунларнинг қадрига етишга ўргатади. Етим қолган минглаб оч-наҳор болаларнинг оғир қисматлари, вайрон бўлган

қанчадан-қанча шаҳару қишлоқ харобалари, миллионлаб кишиларнинг бегуноҳ тўкилган қонлари – буларнинг ҳаммаси уруш полотносида акс этган даҳшатли манзаралардир. Уруш ҳақидаги миллий фильмларимизнинг ҳар бири ана шу фожиали манзараларнинг у ёки бу томонини акс эттирган.

“Катта урушдаги кичкина одам” (реж. Шухрат Аббосов) фильмида фронт ортидаги оддий қишлоқ ҳаёти мисолида урушнинг инсонларни қанчалик аянчли ва жирканч қиёфага солгани ёритилса, “Ватан ўғлонлари”да (реж. Латиф Файзиев) фашистлар концлагеридаги одамлар кадр-қимматининг беаёв топталиши, “Эсадлик дараҳтзори”да (реж. Учкун Назаров) инсоният бошига келган мусибатнинг яқин жигарларни бир-биридан айриши, отоналарнинг навқирон фарзандларидан жудолик изтироблари очиб берилади.

Тўртингидан, аждодлар хотирасини улуғлаш. Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабада миллионлаб инсонларнинг, шу жумладан, ота-боболаримизнинг муносиб ҳиссаси бор. Уруш ҳақидаги фильмлар ана шу ҳиссани ёдимизга солади, жангларда халок бўлган ёки душманни ер тишлатиб, ёруғ юз билан ватанга қайтган аждодларимизнинг қаҳрамонликларини, уларнинг бошидан кечиргандарини авлодларга англаради.

Миллий кинематографиямизда ушбу вазифани амалга оширишда икки хил ёндашув учрайди: бири, аниқ тарихий шахсларни гавдалантириш бўлса, бошқаси, прототип асосида умумлашма образни жонлантиришdir. Тўқима образ ҳам маълум прототипдан келиб чиқишини инобатга олиб, тасаввур маҳсули бўлган қаҳрамонни алоҳида ёндашув сифатида белгилашни лозим топмадик.

“Генерал Раҳимов” (реж. Загит Собитов) фильми конкрет тарихий шахс – Собир Раҳимовнинг уруш йилларидағи фаолиятига бағищланган. Бош қаҳрамоннинг фронтда олиб борган кураши воқеаларнинг асосий мазмунини ташкил этади. Фильмда Собир Раҳимовнинг ҳарбий қўмандонлик салоҳиятини кўрсатиш бош мақсадга айланган. Шу боис, воқеалар давомида ушбу мақсаддан четлашилган ёки лирик чекиниш сифатида киритилган бирорта эпизод учрамайди.

Собир Раҳимов характеристидаги турли қирраларни бирма-бир очиб бериш орқали унинг генерал мақомига лойиқлиги ва ғалабага қўшган ҳиссаси далилланади. Бу, айниқса, фашистлар ўрнашган Монастир ороли мудофаасини таъминлаш жараёни билан боғлиқ эпизодларда ёрқинрок намоён бўлган.

Жангларнинг бирида бошидан олган жароҳатини боғлатаётган генерал-майор Собир Раҳимов хузурига генерал-лейтенант Сергей Курганов келади. Унинг мақсади Монастир оролида танг ахволда қолган фашистлар устига бостириб бориш ва буни амалга оширишда генерал Раҳимов қўлостидағи қўшинларни жалб қилишдир. Бунга жавобан Собир Раҳимов ушбу ҳолатда мудофаани сақлаш, ҳолдан тойиб, етарлича талафот кўрган қўшинларига ёрдам кучи келмагунча сабр қилиш, душман режасини аниқлашга кетган разведкачилар хабарини кутиш кераклигини таъкидлаб, қарорида қатъий қолади, генерал-лейтенант таклифини қўллаб-кувватламайди. Воқеалар ривожида Сергей Курганов томонидан тузилган тактика чиндан ҳам пухта бўлмаганлиги аёнлашади. Бироқ Собир Раҳимовнинг вазиятни тўғри баҳолаб, кўрган чора-тадбирлари душманни мағлубиятга учратади, ғалаба томон яна бир одим ташланади. Икки генерал ўртасидаги сухбатдан Собир Раҳимовнинг қўмандонлик салоҳияти, душман хавфини олдиндан кўра билиш ва шунга асосан ҳарбий стратегия ишлаб чиқиши қобилияти, мулоҳазакорлик, масъуллик ва принципиаллик сифатлари маълум бўлади.

Генерал Раҳимов томонидан чиқарилган қарор ва хulosаларнинг самарали натижаларга олиб келгани ва уруш тақдиридаги аҳамиятини тасдиқлаш учун фильмда бир қанча ғалабали жанг саҳналари акс эттирилган. Эътиборлиси, қаҳрамоннинг ўзи ҳам ана шу жангларда аскарлар билан бир сафда туриб курашади, мураккаб вазиятларда уларга елкадош бўлади, душманга қарши қатъият кўрсатади. Қолаверса, бош қаҳрамон билан бирга урушда жонбозлик кўрсатган кўплаб бошқа инсонлар фидойилиги ҳам очиб берилган.

Қаҳрамоннинг жонли образини яратишда Собир Раҳимов ролини ижро этган Ўзбекистон халқ артисти Зикир Муҳаммаджонов маҳоратини алоҳида эътироф этиш жоиз. Актёр-

нинг қаҳрамон сажиясидаги сифатларни ифодаловчи мимикаси, ўткир нигоҳи, маънили-мулоҳазали сўзлаши ва шунга мос хатти-харакатлари кўз ўнгимизда салобатли ва тажрибали генерал Раҳимовни гавдалантиради. Фильм орқали қаҳрамонга нисбатан чукур хурмат уйғонади.

“Йигирма олтинчи отилмасин” (реж. Равиль Ботиров), “У ёлғиз эмасди” (реж. Загит Собитов) сингари фильмларда гарчи бош қаҳрамонлар реал тарихий шахслар бўлмаса-да, уларнинг ватан озодлиги йўлида амалга оширган ишлари уруш йилларида минглаб отабоболаримизнинг ғалаба йўлидаги жасоратлари сифатида намоён бўлади.

Бешинчидан, миллатлар ва халқлар дўстлиги аҳамиятини кўрсатиш. Уруш мусибати одамларни миллати, ирқи, динидан қатъий назар бир тан, бир жон бўлишга ўргатди, уларни умумий мақсад йўлида бирлаштирди. Дунё халқлари ва миллатларининг ана шу якдиллиги, биродарлиги фашистлар устидан қозонилган ғалабада ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлди [1.22]. Мазкур тенденция уруш ҳақидаги фильмларнинг асосий йўналишларидан бирини белгилаб берди.

“Сен етим эмассан”, “Қирқ биринчи йил олмаси”, “У ёлғиз эмасди”, “Унутилмаган қўшик”, “Ҳар учинчи”, “Ленинградлик жигарбандларим” каби фильмларда халқлар дўстлиги мотиви, айниқса, етакчилик қилган.

Ушбу мотивнинг ёритилишини тўрт хил талқинда кўриш мумкин. Биринчиси, турли миллат кишиларининг бир ёқадан бош чиқариб, фашистларга қарши қураши (бу жиҳат деярли барча фильмларда мавжуд), иккинчиси, халқларнинг бир-бирига нисбатан меҳроқибати (“Сен етим эмассан”, “Қирқ биринчи йил олмаси”, “Ленинградлик жигарбандларим”), учинчиси, икки миллат вакилининг севги-муҳаббати (“Унутилмаган қўшик”) ва тўртинчиси, ҳар хил миллаттга мансуб одамларнинг ўзаро дўстлиги (“У ёлғиз эмасди”, “Ҳар учинчи”) орқали акс этади.

Олтинчидан, тинчликка чорлаш. Ушбу вазифа урушга бағишланган фильмларда ҳар доим ҳам тўғридан-тўғри тарғиб этилмаса-да, моҳиятан барча фильмлар замираida мустаҳкамланган. Уруш фожиалари фонида бевосита тинчликка даъват этилиши англшилади.

Еттинчидан, шукроналикка ундаш. Айнан шу жиҳат уруш мавзусида яратилган бадиий фильмларнинг бугунги даврдаги аҳамиятини белгилайди. Зоро, хозирги осойишта кунларнинг қандай курбонликлар эвазига бунёд бўлганлигини мазкур фильмлар орқали янада теранроқ англаш мумкин.

Кўриб ўтилган вазифалар уруш тўғрисидаги фильмларнинг кино санъати билан бирга, жамият ҳаётида ҳам муҳим ўрин тутишини тасдиқлайди. Бежиз Иккинчи жаҳон “урushi воқеаларига бағишланган ҳарбий мавзудаги фильмлар кенг омма ўртасида шухрат” [2.131] қозонмаган. Шу боис, миллий кинематографиямизда уруш мавзусида яратилган бадиий фильмлар тажрибаси ва мазкур йўналишдаги картиналарнинг ижтимоий-маданий вазифаларига таянган ҳолда иш кўриш замонавий ўзбек киноси қиёфасини белгилашда муҳим аҳамият касб этади.

Шундай экан, конструктив ёндашув талаб этадиган ушбу масалага қуйидаги таклифларни киритиш мумкин.

Аввало, миллий кинематография сиёсатини юритувчи “Ўзбеккино” миллий агентлиги давлат маблағлари ҳисобига яратиладиган фильмларнинг ҳар йилги тематик режасига уруш йилларида ўзбек халқининг кўрсатган жасорати ва матонатини ёритувчи мавзуларни киритиб бориши мақсадидир. Бундай чора-тадбир мавзу долзарблигини ошириб, унга нисбатан кенг ижодкорлар жамоаси эътиборининг қаратилишига туртки бўлади.

Сценарий тақчиллигини ҳал қилишда эса икки хил ечим самаралироқ. Бири, тарихчи олимлар, ҳарбий соҳа мутахассислари ва ижодкорлардан иборат профессионал гуруҳни шакллантириб, оригинал сценарийлар учун маҳсус буюртма бериш бўлса, кейингиси, тайёр материал сифатида бадиий адабиёт намуналарини экранлаштиришдир. Халқимизнинг уруш йиллари фронтда ва фронт орқасида кўрсатган ўлмас қаҳрамонлик намуналари хозирда ҳам кинодраматургларимиз эътиборига арзийдиган ишлардандир [3.95].

Қолаверса, уруш мавзусидаги фильмларни ишлаб чиқаришга ихтисослашган хорижлик тажрибали ижодкорлар билан ҳамкорлик лойиҳаларини амалга ошириш ҳам истиқболли натижалар келтириши, шубҳасиз.

Миллий кинематографияни янада ривожлантириш, ўзбек фильмлари савиасини янада ошириш бўйича сўнгги йилларда белгиланган устувор вазифаларни ҳал этишда тарихий мавзу, хусусан, уруш тематикасига жиддий эътибор қаратиш ижобий резонанс бўлиб хизмат қилиши, шубҳасиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Талавер А. Память о Великой Отечественной войне в постсоветском кинематографе. Этапы осмысления прошлого (от 1990-х к 2000-м). – Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013.
2. Хрюкин Д. «Военный фильм» как жанр: мотивы памяти в образной системе фильмов о Великой Отечественной войне 1970-х годов // Историческая и социально-образовательная мысль. Том 9 № 6/2, 2017.
3. Ғуломов Б. Улуғ Ватан уруши йилларида Ўзбекистон кинодрама-тургияси / Ўзбекистон кинодраматургияси тарихи очерки. – Тошкент: Ўзбекистон ССР Фанлар академияси нашриёти, 1963.

O'ZBEK MILLIY KASHTACHILIK TARIXI

*Abdullayeva Gulhayo Fatilloyevna
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani 40-umumiy
o'rta ta'lim maktabi texnologiya fani o'qituvchisi.
gulhayo391@gmail.com
Telefon: +998(91)9212204*

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy kashtachilimiz tarixi , uning paydo bo'lishi , kashtachilikda foydalilanigan tasvir va elementlar, kashtachilikda qo'llanilgan xom-ashyolar haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Kashtachilik tarixi, kashta, epizodlari, arxeologiya materiallari, kashtachilik turlari, zardo'zlik va aplikatsiya.

*"Bizga o'tmishdan hayratomuz obidalar, osori-atiqalar bilan birga ajdodlarimizning
aql-zakovati , zehni va farosati , fikrlash salohiyati, boy ma'naviy olami ham meros bo'lib
qolgan."*
Islom Karimov

Kashtachilik o'zbek xalqi tarixi bilan uzviy bog'liq bo'lib , u moddiy-madaniy yodgorliklar ichida xalqning milliy o'ziga xosligini aks ettirib, tikilish usullari bilan ajralib turadi.

O'zbek milliy kashtachiligi juda xilma-xil, rang-barang va jozibalidir. Ma'lumki , kashtalar kiyimlarni bezashda ishlatiladi . Bu kiyimlar bayramlarda, marosimlarda kiyiladigan, kelinchaklarning uylarini bezatishda ishlatiladigan so'zana , yostiqlar , bosh kiyimlar va oyoq kiyimlar hisoblanadi.

Kashta haqida fikr yuritishdan avval , shu so'z ma'nosini izohlaymiz. "Kashta"- (tojikcha) so'zdan olingan bo'lib , "kash" – tortilgan ,tortilgan ip degan ma'noni bildiradi.

Kashtachilik – kashta tikish amaliy bezak san'atining qadimiy ko'rinishlaridan biri. Arxeologiya materiallari kashtachilikning deyarli barcha xalqlarda qadimiyligini , u iqlim , tabiiy sharoit, muhit bilan bog'liq bo'lgan holda har bir xalqning madaniyati, san'ati , kasb-hunar turlari bilan birga ularning ta'siri ostida rivoj topganini ko'rsatadi . Kashtachilik keng rivoj topgan xalqlarda unga tasviriyy san'atning katta ta'sir etgani ko'rindi. Masalan: II-asrga oid ingliz kashtalarida jang epizodlari aks ettirilgan . XII asrga mansub rus syujetli kashtalarida Vizantiya ikona san'atining kuchli ta'siri ko'zga tashlanadi. Xitoya qog'ozga tush bilan ishlangan ajoyib rasmlardan andaza olib, XIV asrdan boshlab kashtado'zi pannolar yaratilgan.

XVIII asrda Yevropada aristokratiya kiyimini bashang qilishda kashtalardan foydalanim, kashtachilik buyumlari keng tarqaldi. XIX asrning II-yarmida kashta tikish mashinasi ixtiro etilgach , san'ati rivoj topgan mamlakatlarda kashtachilik korxonalari vujudga kela boshladidi. Lekin kashtachilik mahsulotlarining korxonalarda ko'plab tayyorlanishi kashtachilikning badiyiligiga putur yetkazdi. Kashtachilikda mavjud an'analar susayib ketdi. Arzon baho, mashina kashtalari katta mahorat va ko'p mehnat talab qiladigan qo'l kashtalarini siqib chiqardi.

Lekin xalq amaliy bezak san'ati qadrlanayotgan mamlakatlarda mashina kashtasi bilan bir qatorda qo'l kashtasi tayyorlashda alohida e'tibor berilmoqda, xalq san'atkorlarining ajoyib ishlari muzeylarni , jamoat binolarini bezamoqda. O'rta Osiyo va Qozog'iston kashtachilik mahsulotlarining qadimiy xillari deyarli saqlanmagan. Muzeylardagi palak , so'zana , choyshab , kirpech, zordevor singari badiyiy buyum va kashtali kiyimlar faqat XIX asrga mansub . Lekin yozma manbalar, arxeologiya materiallari , XIV-XV asrlarga mansub kitoblardagi miniatyuralar, kashtachilikning bu yerda qadimdan keng rivoj topganini ko'rsatadi.

Amir Temur saroyida yashagan ispan elchisi Ryui Ronzales de Klavixo estaliklarida, saroyda milliy kashta bezaklarini tomosha qilganini yozgan. Behzod "Zafarnoma" ga ishlagan kashtani ham aks ettirgan.

Kashta bezak san'ati turi. Turli ranglardagi ip, igna, ilmoqli bigiz bilan mato, charm, kigiz,

kartonga qo‘lda yoki mashinada gul, naqsh tasvir tikiladi. Kashta kiyimlar va buyumlarni bezashda hamda ro‘zg‘or bezak buyumlari tayyorlashda qadimdan qo‘llaniladi. Kashta ipak , paxta, jun, zig‘ir, sun’iy tolalardan tayyorlangan iplar, mayin sim , zar ip, xom charmlar ensiz qilib tayyorlangan tasmalarni tikib, munchoq, marjon, metall pulakchalar , nodir va qimmatbaho toshlar va rangli shishalardan ishangan munchoqlar qadab tayyorlanadi.

Har bir xalqning kashtado‘zlikda qadimdan rivojlanib kelayotgan o‘z an’analari , badiiy uslublari mavjud. Hamma halqlarda ham kashtado‘zlarning asosiy ish qurollari: angishvona, to‘g‘nog‘ich, qaychi va chambaraklardan iborat. Chambarak yog‘och taxtadan doira , kavadrat va to‘g‘ri to‘rburchak shaklida tayyorlanadi. Kashta tikishda avval kashta tikiladigan mato , kigiz , charm va shu kabilarining qalin yupqaligi , tikiladigan kashta xarakteriga qarab ip hamda igna tanlanadi.

Kashta tikiladigan bigiz ilmoqli , yog‘ochdastali bo‘ladi. Charm va kartonga kashta tikiladigan bo‘lsa ignani qiyalmay o‘tkazish uchun ilmoqsiz bigiz bilan teshib turushga to‘g‘ri keladi.

O‘zbek kashtachiligidida yo‘rma, ilma, ilmoq, iroqi, bosma chinda xayol, xamdo‘zi, chamak va baxyo choklari keng tarqalgan. Yo‘rma choki ilmoqli bigiz yoki igna bilan matoning o‘ng tomonida halqalar zanjiri, teskari tomonida esa to‘g‘ri chiziqchalar hosil qilib tikiladi. Mashina choki popur nomi bilan mashhur. Yo‘rma choki bilan ko‘pincha jiyaklar, bezak buyumlarning hoshiyalari , shuningdek yirik kashtalarning ayrim qisimlaritikiladi. Samarqand, Buxoro , Qashqadaryo viloyatlarida kashtalarning asosiy qismi shu chokda tikiladi. Kashtado‘z ilmoqli bigiz bilan kashta tikayotganida matoning eng quyi qismidan boshlab, yuqoriga tomon tika boradi. Dastlab bigiz sanchilib, matoning orqa tomonida chap qo‘li bilan tutib turgan ipni ilintiradi, matoning o‘ng tomoniga chap qo‘li bilan tutib turgan ipni ilintiradi, matoning o‘ng tomoniga chiqarilgach bigiz yana sanchiladi, sirtda halqa hosil bo‘laveradi, shu tarzda halqalar zanjiri vujudga keladi.

Kashtado‘zlikning muhim turi zardo‘zlik bo‘lib, O‘zbekistonda , ayniqsa Buxoroda rivojlangan. Zardo‘zlikda oltin va kumush suvi bilan hallangan , shuningdek zanglamaydigan ingichka metal simlar hallangan ip (zar ip) lardan foydalanib kashta tikiladi. Kashta guli shakli avvalo karton, charmdan qirqib tayyorlanadi, u kashta tikiladigan matoga tikib yoki yelimanib ustidan kashta tikiladi. Sim, zar ip kashta tikiladigan matoning orqasiga o‘tkazilmaydi.

Kashtaning maxsus turi aplikatsiya bo‘lib, asosiy matoga boshqa rangdagi mato parchasi , qiyqimi movut ,charm kabilar qadab , atrofi kashta choklarida tikib chiqiladi. Bunda ko‘pincha izma choklardan foydalaniladi . Bu usul o‘zbek kashtachiligidida rivoj topib , bolalar , kelinchaklar kiyimlariga ko‘plab qo‘llanilmoqda.

Asosiy maqsad: Mustaqil O‘zbekiston Respublikasi xalqiga milliy hunarmandchiliginini yanada rivojlantirish , milliy o‘zligini anglatish, uning qadimdan to hozirgi davrgacha bo‘lgan an’anaviy, betakror kashtachiliginи ko‘rsatish, tuman, qishloq, shaharlarga saqlanib kelayotgan farqlarni aks ettirish va ularning davomiyligini anglatishdan iborat. Xalqimizning ming yillardan buyon davom etib kelayotgan hunari-kashtachilik kelajakda ham o‘z ko‘rki va jozibasini yo‘qotmasin.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. “Uy-ro‘zg‘or” ensiklopediyasi . 1989-yil Toshkent.
2. “O‘zbek xalq san’ati” ensiklopediyasi . 1986-yil Toshkent.
3. “Milliy kiyimlar haqida” . 1993-yil Shaxrisabz.
4. “O‘zbekiston xalqlari tarixi” II-jild. Toshkent 2000-yil.
5. “O‘zbek milliy kiyimlari XIX-XX asrlar” 2003-yil Toshkent.

**O'ZBEK MILLIY MEROSIY RAQSLARIMIZNING INTERNET
TARMOQLARIDAGI O'RNI**

*Komiljonova Dilbarxon Shukurjon qizi
O'zbekiston Davlat xoreografiya Akademiyasi
bakalavurianti Telefon:+998(90)7801813
dilbarkomiljonova@gmail.com*

Annotatsiya. Mustaqilligimizga erishganimizdan so'ng, barcha kasblar qatorida san'at ahliga ham katta e'tibor qaratilib kelmoqda. Bu borada ko'plab qarorlar ham imzolangan. Hozirgi kunda, muxtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Miromonovich tomonidan biz uchun juda keng imkoniyatlar yaratilmoqda va bir qancha qarorlar chiqarilmoxda. Bu barchamizni birdek quvontirib kelmoqda, bulardan „Bahor davlat raqs ansambli”ni qayta tashkil etish to‘g‘risidagi qarori o‘z kuchini ko‘rsatib, 2020-yil 4-fevtalda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4584-sonli “Milliy raqs san’atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. Bu hamma qatori meni ham juda quvontirdi. Prezidentimizning yana bir qarori PQ-4585 qarori bo‘yicha O‘zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi tashkil qilindi. Bularning barchasi quvonarli qarorlar bo‘ldi. Shu kunlarda Bu oliyohoda milliy raqs yo‘lidan kelayotgan talabalar ko‘p. Bunday qarorlardan keyin esa, yanada ko‘p xarakat qilishimiz, yurtboshimiz bizga bergen imkoniyatlardan unumli foydalanishimiz kerak deb o‘ylayman. Va biz albatta, o‘zbek milliy raqsi bundan keyin ham o‘z tomirini mustahkam qilishiga, butun dunyo milliy raqsmizga yuksak nazar ila qarashiga o‘zligimiz va milliyligimizni yo‘qotmasdan ish olib borishga xarakat qilishimiz kerak. Shuning uchun ham o‘zbek merosiy milliy raqslaridan, internet tarimoqlariga saytlar ochilib, asl videolarini joylashtirishimiz kerak deb o‘ylayman. Chunki, barcha raqs shinavandalar, ijrochilar qatorida biz shogirdlar ustozlarimiz, Tamaraxonim, Mukarrama Turg‘unboyeva, Roziya Karimova va boshqa ko‘plab ustozlarimiz kabi bo‘lishga harakat qilamiz. Va ular ijro qilgan, saxnalashtirgan raqslarini ko‘rish, biz o‘sib borayotgan yoshlarga zo‘r motivasiya vazifasini bajarishi mumkin. Shu o‘rinda, biz yoshlar uchun sharoitni yaratib bergen Prezidentimizga cheksiz rahmatlar aytamiz. O‘z san’atimiz va yo‘limizni yuksak darajada barpo etamiz deb vada beramiz.

Kalit so‘zlar : milliy raqslarimiz, “Bahor” ansambli, PQ-4584, PQ-4585

Raqs bu- boshlangan tugallanmas o‘ta ham nozik va ma’sulyatli san’at turi hisoblanadi. Barchamizga ma’lumki, dunyoning istalgan mamlakatlariga kirib borib, o‘zbek raqsi haqida so‘z ochsangiz albatta “Bahor” ansamblini yodga olib cheksiz hurmat extirom ila qarshi olishadi.

Raqs san’atining gultoji bo‘lmish ustozimiz Mukarram Turg‘unboyeva “Bahor” ansambili va yakka ijrochilar uchun 120 ga yaqin raqs sahnalashtirgan degan ma’lumotlarni bilamiz. Lekin, respublika bosqichlarida, Xalqaro festevallarda “Munojot”, “Tanovor”, “Pilla”, “Nozanin” kabi raqslarni ko‘plab ijro etishadi. Barchamiz hohlasmizki, bundan boshqa merosiy raqslarini ham o‘rganib mohirona ijro etishni. Ba’zan buyuk asoschilarimiz raqslarini izlab internet tarmog‘idan izlasak, ma’lumot topa olmaymiz.

Hozirgi davrda internet juda ham ommalashgan, vaqtinchalik darsliklarimizni ham hozirgi kunda online tarzda olib bormoqdamiz. Misol uchun klassika raqs darsligimizdan mavzular doirasida video kerak bo‘lsa, shu harakat nomini internet tarmog‘iga kiritsak, shu zahodi ma’lumotlar kelib chiqadi, lekin merosiy raqslar yoki “Bahor” ansambli raqslarini qidirsangiz ma’lumotlar juda ham kam. Bizda ham ko‘rsatishga arzigulik merosiy raqslarimiz, malakali ustozlar tomonidan o‘tkazilgan video darsliklarimiz ham yo‘q emas- ku. O‘zbek milliy raqs deb internet tarmog‘idan izlanganda, qandaydir keraksiz to‘ylarda ijro qilingan raqslar kelib chiqadi. Bu esa, o‘zbek raqsiga mehr qo‘yayotgan insonlarni uzoqlashtirishga olib keladi. Axir internetni butun dunyo kuzatib boradi, xorij davlatlarda ham o‘zbek milliy raqsga havas qilib, uni o‘rganmoqchi bo‘lgan tengdoshlarimiz ham yo‘q emas. To‘g‘ri, raqslarni qanday sahnalashtirish borasida kitoblar yetarli, kimdir kitobdan ko‘rib o‘zlashririshi mumkin, kimdir esa video orqali,

ammo ustozlarimiz tomonidan asl raqslarini ko‘rish, insonga boshqacha zavq baxsh etadi. Butun dunyo internet orqali bemalol bizning asl milliy raqslarimizdan baxramand bo‘ladi. Yangi o‘sib borayotgan biz shogirdlarga esa bu yaxshi dars bo‘ladi. Chunki, asl videolarda milliyligimiz yaqqol namoyon bo‘lib turadi. Shuning uchun ham milliy raqslarimizni internet tarmoqlarida saytlar ochilib, saytlarga milliy merosiy raqslarimizdan joylashtirishimiz kerak deb o‘yayman. Ko‘p bora to‘y-u hashamga borayotgan o‘yinchilarni kuzatmoqdamiz. To‘g‘ri, ular insonlarni hursandchiligiga sherik bo‘lishmoqda lekin, o‘zbek xalqimizda chegara degan narsa bor. Ayrim o‘yinchilarni kiyayotgan kiyim-u, o‘ynayotgan raqslarini ko‘rsangiz, o‘zligimiz yo‘qolmoqda degingiz keladi. Ularni ko‘rgan insonlar esa, O‘zbekistondagi barcha raqs san’ati ahlini ular qatorida ko‘rishadi. Ammo ularni aksariyati umuman milliy raqsimizdan xabari yo‘q insonlardir. Bunday no o‘rin fikrlarni yo‘q qilish uchun profesional milliy raqsimizni yanada rivolantirish, raqsni tomiri bo‘lmish bolajonlarga to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsata bilish kerak. Yuragida josh urayotgan sohasiga qiziqishini oshirish, ochiq ekskursiyalarini ko‘proq o‘tkazish, chekka hududlardagi san’at maktablariga borib, ustoz-shogird an‘analarini ko‘paytirish, zamon bilan hamnafas xolda internet tarmog‘i orqali barcha yutuqlarimizni yoritib borishimiz lozim.

Raqsning eng asosiy negizi bu raqqosaning kiygan kiyimidir. Libos ham raqs millatiga va eng avvalo ijrochi uchun qulay bo‘lmog‘i kerak. Bilasizmi oldingi raqqosalar sahnada milliy raqsmizni ijro etayotganlarida o‘zimizning xonatlas-u, adreslarimizdan liboslar kiyib chiqishar edi. Lekin hozirgi kunda ochig‘ini aytganda o‘z ijodini ko‘rsatish uchun emas, ustiga kiygan libosini, bo‘ynidagi taqinchoqlarini ko‘rsatish uchun chiqayotgan ijrochilar ham ko‘p va telekanal orqali bo‘layotgan kiliplarda ham kuzatmoqdamiz. Anashu klipga raqqosa qosh ko‘zini uchurish uchun emas raqs ijro etish uchun chiqilsa maqsadga muofiq bo‘lar edi. Va bu borada internet tarmoqlarida milliy raqsga oid saytlar ochilishi, telekanallar orqali milliyligimizni saqlab qolish uchun raqsga monan dasturlar bo‘lmog‘i zarur deb o‘yayman. Yurtimizda shunday bir odat borki singil opasidan o‘rnak olgani kabi yosh istedodlilar ham mashhur raqqosalarga havas qilishadi, ular tomon intiladi. Buning uchun mashhur raqqosalalar o‘rnak bo‘lmog‘i kerak.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. madaniyat.uz va shaxsiy fikrdan.

SAN'ATNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI.

*Mo'minov Shoxboz Komiljon o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika instituti, "TSMG" 1-kurs talabasi.
Telefon: +998(90)147 16 46
shoxboztalaba1998@gmail.com*

Annotatsiya: Siz ushbu maqolada san'atning tarixda inson hayotida qanday o'rinn tutganligi, inson ongiga san'atning ta'siri, san'at va siyosatning bog'liqligi hamda yoshlarning estetik salohiyatini oshirishda san'atni to'g'ri yo'naltirish haqida tanishishingiz mumkin.

Kalit so'zlar: San'at tarixi, mafkura, ma'naviyat, estetika, tarbiya.

San'at tarixiy taraqqiyot jarayonida hamisha ijtimoiy ehtiyojlarini qondirib kelgan. Tarixiy yodgorliklar san'atimizning isbotidir. Unga istagan san'at asarini misol qila olamiz. Bunga kartina, go'zal memoriy obidalarimiz, yozma manbaalarni, haykaltaroshlik namunalarini va bundan tashqari ko'plab ijodiy meroslarni misol qilib olishimiz mumkin. Ho'sh bizga bu tarixiy yodgorliklar nima uchun kerak, tarixda aslida san'at qanday vujudga keldi? Ushbu savollarga atroficha javob berishimiz mumkin. Ushbu tarixiy yodgorliklar ayni o'sha davr odamlarining ongi va tafakkurini, hayotiy faoliyatini anglatib turadi. Tarixda insonlar toshga o'yib tasvir chizdilar, turli hil qo'lyozmalarini hayvon terisiga yoza boshladilar, ro'zg'or uchun o'zlariga buyumlar yasadilar va ularga estetik jihatdan qandaydir go'zallik bera boshladilar, uni takomillashtirdilar va natijada san'at shakllana boshladi. San'atning go'zallahishi bilan bir qatorda xalq o'z ijodiy ishlarida o'zining fikrlarini, orzu- intilishlarini, aks ettira boshladi. Bu esa shaxsning ong shakllarini ijodiy tomonidan yoritish, unga qandaydir falsafiy ma'no berishga intildilar. Natijada odamlar hayotni o'zgacha shakllarda ko'ra boshladilar. Fikrlari yanada teranlashdi, san'at shaxs tafakkuriga "rang" bera boshladi. Oddiy misol qilib aytadigan bo'lsak buyuk bobomiz Alisher Navoiyning bizga qoldirgan asarlarida xalqning orzu intilishlari, ularni qiynayotgan muammolar, yorqin kelajak uchun xalqni undashlarini yaqqol dalildir. Insonlarda san'atga qiziquvchanlik orta boshladi. Va bizning zamongacha takomillashib, hozirgacha rivojlanib bormoqda.

San'at va siyosat o'zaro oshkora yoki niqobli tarzda namoyon bo'lishi mumkin. San'at bevosita siyosiylashgan hollarda u yoki bu siyosiy orzu- umidlarini ochiqdan-ochiq himoya qilishi, u yoki bu turmush kechinmalarini qaror toptirishi yoki rad etishi mumkin. San'at va siyosatning to'qnashuvini biz hamma san'at turlarida kuzatishimiz mumkin. Misol qilib oladigan bo'lsak, tasavvur qiling kartinada bir odam gaz balonni ko'tarib ketyabdi. Ho'sh sizning hayolingizga nima keladi? Albatta, haligacha ba'zi bir hududlarimizda gaz ta'minoti yetarli emasligini anglaysiz. Yoki bo'limasa tarixga nazar tashlasak, deyarli barcha adib va shoirlarimizning asarlarida xalqning o'sha davrda boshidan o'tkazgan qiyinchiliklari, orzu- intilishlarini ko'rishimiz mumkin. O'tmish ijodkorlari muayyan ijtimoiy guruh manfaatlari yo'lida siyosat bilan bog'lanib qolganlarini o'zlarini fahmlagan holda asarlar yaratganlar. O'z tabiatni jihatdan hilma-hil bo'lgan siyosiy mafkura san'atga turli darajada ta'sir ko'rsatadi. Ilg'or taraqqiy parvar ruhdagi siyosiy g'oyalalar barcha davrlarda ham ijodkor iste'dodiga samarali ta'sir ko'rsatgan va san'atning ravnaqi uchun zamin bo'lgan.

San'at va axloqning bosh asosi insondir. San'at insoning maqsad- mafaatlari, fikr mulohazalari, his tuyg'ulari, ichki kechinmalarini nuqtai nazaridan aks ettirilsa, axloq inson ijtimoiy aloqalari va munosabatlarining mag'ziga singib ketadi. Shunday ekan yosh avlodning ongida estetik ko'nikamalarni shakllantirish, ularga ma'naviy ozuqa berish asosiy omil hisoblanadi. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan bir zamonda yashamoqdamiz. Bugungi kunda yoshlarga oddiy ilmiy adabiyot yoki oddiy bir ma'ruzalar bilan uni tarbiyalash qiyin bo'llib qoldi. Ular ongiga san'at bilan shunday kirib borish kerakki, ular hayotni boshqa tomonlardan ko'ra olsinlar. Ular o'z savollariga virtual olamdan emas san'atdan topsinlar, o'zlarining ma'naviy dunyosini to'g'ri shakllantira olsinlar. Bu o'rinda albatta san'at ekan deb turli hil yod g'oyalardagi san'at turlarini emas balki, uzoqlashmasdan o'zimizning milliy qadriyatlarimiz singigan san'at asarlari bilan

ularni tanishtirish va ularda ko‘nikma hosil qilish bosh vazifa hisoblanadi. Bizning san’atimizning boy tarixi bilan tanishgan har qanday yosh avlod tarbiyasida ma’naviy yetuklik, aqliy barkamollik, nafosat va estetika kabi tarbiyaviy shakllari ijobiy rivojlanadi deb hisoblayman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1, I.A.Karimovning “Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch” asari. “Toshkent ma’naviyati” 2010.
- 2, Sultonmurod Olim. “milliy mafkura – xalq tayanadigan kuch” Ma’naviyat-2000.

RAQS SAN'ATINIG JAMIYATIMIZDA TUTGAN O'RNI VA UNUNG TARBIYAVI AHAMIYATI

*Nazarova Irodahon Zayniddinovna
Xalq ta'limi a'lochisi, Shuhrat medali sovrindori
Farg'onan viloyati Oltiariq tumani 37-umumiy o'rta talim
maktabining musiqa madaniyati fani o'qituvchisi
Tel: 90-165-52-63*

Annotatsiya: Maqolada o'zbek xalqning milliy iftixori bo'lgan raqs san'ati asrlar davomida shakllanib, rivoj topib va o'zbek madaniyati taraqqiyotida hamisha salmoqli o'rin egallab kelganligi haqida, ularda zamonaviylik bilan birga milliy ruh hamoxang ifodalanishi raqs san'atining yutuqlaridan biri ekanligi haqida va bu yo'lida uchrayotgan to'siq va muammolarni bartaraf qilishning yo'l-yo'riqlari haqida fikr yuritishgan.

Kalit so'zlar: san'at, raqs, xoreografiya, folklor, meros, mumtoz, zamonaviylik, artist, xavaskorlik ijodi, xalq ansabili, professional ansambl.

O'zbek madaniyati taraqqiyotida raqs san'ati hamisha salmoqli o'rin egallab kelgan. U xamisha o'sishda, izlanishda, harakatda bo'lgan va bundan keyin xam shunday bo'laveradi. Bu vazifani amalga oshirish ishi o'zbek milliy raqs san'atimizni o'rganish va bu san'atni yoshlarga orgatib, shug'ullanib uni boyitib kelayotgan mutaxassislarga bevosita aloqadordir va yuksak mahsuliyat yuklashda davom etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 1997-yili 9-yanvardagi "O'zbekistonda milliy raqs va xoreografiya san'atini rivojlantirish to'grisida" gi farmoni bu sohadagi ishlarning yanada rivojlanishiga zamin yaratdi. Farmonda milliy raqs va xoreografiya san'atini yanada rivojlantirish, raqs san'atining tarixiy an'analarini va usullarini tiklash, avaylab-asrash hamda boyitish, millatimizning o'ziga xos sharqona fazilatlari, boy ma'naviyatiga monand raqslarni targ'ib etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, milliy raqs yo'nalishlari bo'yicha uzoq muddatli, maqsadli dasturlar taylorlash, raqs san'atini xalqimizning yuksak ma'naviyatini va nozik didiga zid bo'lgan, yuzaki, noo'rin taqlidga asoslangan xatti-xarakat va liboslar xurujidan saqlash, mahsus ta'lim tizimini takomillashtirish, malakali kadrlarga bo'lgan extiyojni to'laroq qondirish xamda bu sohada tashkilotlarning moddiy negizini mustahkamlash maqsadida amalga oshirilishi lozim bo'lgan vazifalar ko'rsatib o'tilgan.

O'zbek raqs san'ati boy-madaniyatimizning ajralmas qismi: xalqimizning dunyonи xis qilish jarayonida o'ziga hosligini aks ettirgan san'at turlaridan biridir. Raqlardagi xar bir harakat, nazokat mutanosibligi: jilo, ko'z qarashlari-raqs xarakatlar unsurlari, faqat millatimizga xos tarzda namoyon bo'ladi. Ular o'zbekning xayoti, yashash tarzi, zavqu-shavqi, orzu-umidi, dardu quvonchini ko'rsatuvchi muxtasar bir sahna asari, ohang va ritmga javoban inson ruhi, yuragiyu vujudida yaralgan "aks-sado" dir.

O'zbek xalq raqs san'ati xalqimiz tarixi kabi qadimiyligi va rang-barangdir. Raqlar azaldan to'yu marakalarda, bayramu tantanalarda, shodiyona damlarning avji sifatida ijro etib kelingan. Xalqimizning jon tomiridan paydo bo'lgan bu san'at tiri bir vujud kabi mudom rivojlanishda bo'lgan. U ustozlardan shogirdlarga o'tib, keyingi avlodga qisman yetib borgan.

Raqs -insoniyat paydo bo'lgan ilk davrlardayoq tug'ilgan. Jamiyatning mehnat jarayonlarini, afsonaviy xarakterdagi, xarbiy-vatanparvarlik ruhidagi raqslarni ijro etib yurishgan. Bunda tabiat kuchiga tayanganlar. Ular o'z fikirlarini bayon eta olmay yalinisha, zarar yetkazish, qarg'ash, omadli ov iltijo etganlar. Xozirgi davrgacha dunyoning bazi bir joylarida, masalan, Afrikada shunday raqlar saklanib qolgan. Sayoxatchilar, folklorshunoslar yozib qoldirganlari o'sha davrdagi xalqning yashash tarzi, urf-odatlari, aqidaları xaqida so'zlaydi.

O'zbek xalqining milliy iftixori bo'lgan raqs san'ati necha-necha asrlar davomida shakillandi, rivoj topdi. Lekin bu san'at turi yozma ravishda o'z aksini topmaganligi uchun, turli davrlarda unitilib ketar, moxir usta san'atkorlar davrida yana shakllanar edi. Ular shu ko'rinishda bizning

davrimizgacha qisman yetib kelgan. So'ngi yillarda farovon va ozod ҳayotimizni, baxtiyor yoshlikni, chin sevgi, sadoqat va xushchaqchaqlikni tarannum etuvchi zamonaviy dilbar raqlar, avlod-ajdodlarimizning xayoti, urf-odatlarini yana yangi avlodga yetkazib berayotgan folklor raqlari ko'paydi. Ularda zamonaviylik bilan birga milliy rux ҳamohang ifodalanishi raqs san'atining yutuqlaridan deyish mumkun.

Ijtimoiy xayotimiz taraqqiy etgani sari boshqa san'at sohalari kabi raqs san'ati xam kundankunga boyib, uning xarakteri, mavzulari o'zgarib bormoqda.

Raqs san'atining mumtoz, lirik, qaxramonlik, hazil-mutoyiba, folklor, mehnat va juda ko'p turdag'i raqlari mavjudki, unda zamonamizning yashash tarzini aniq hamda ravshan ifodalab beradi.

O'zbekiston mustaqilligi yillarda umumxalq Mustaqillik va Navro'z bayramlari, Buxoro, Xiva, Termiz, Shahrisabz shaxarlari hamda buyuk olimlar, allomalar, davlat arboblari yubileylari munosabati bilan o'tkazilgan bayram tomoshalarida o'ziga xos maydon raqsi vujudga keldi. Tabiyiki, raqs san'atining mana shu barcha turlari, janrlari, uslublari bir-biridan ajratilmagan, balki malakali artistlar va xavaskorlr ijodida, xalq va professional ansambllar faoliyatida ular birbiri bilan bog'langan va o'zaro ta'sirlangan holda ishlab keladi.

Mustaqillik yillarda ma'naviy qadriyatlarimizning tiklanishi, o'zbek milliy raqs san'atini yangi bosqichga olib chiqishda, o'tgan ulug' ustozlarimizning ijodi va faoliyatini, ularning o'ziga xos va betakror ijrochilik mahoratini har tomonlama chuqur o'rganish va targ'ib etish uchun katta imkoniyatlar yaratdi. Xalqimizning badiiy-estetik madaniyati, jumladan, milliy raqs san'ati tarixida o'chmas iz qoldirgan har bir san'atkor hech shubhasiz, o'zi yashagan davr ruhini, muxlislarning estetik didi, ma'naviy ehtiyojlari va salohiyatini o'zida to'la mujassamlashtirgan, o'z asarlari bilan zamondoshlarining ma'naviy ehtiyojlarini qondirishga harakat qilgan.

Mustaqillik mafkurasini yaratishda, uning bosh bo'g'ini bo'lgan ma'naviy madaniyatni yoshlar o'rtasida targ'ib etishda milliy raqs san'ati durdonalarini va uning rivojiga salmoqli hissa qo'shgan buyuk san'atkorlar hayoti va ijodini chuqur o'rganish katta tarbiyaviy va ma'rifiy ahamiyatga egadir.

Foydalanimanligi adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. T.; "Ma'naviyat" 200R.
2. Karimova. O'zbek raqlari. T.: Echo'lpon. 4225 T.: Madaniyat ishlari vazirligi.
3. R. Karimova. Urok uzbekskogo tantsa. O'qituvehi. T.: 3ba3.
4. R. Karimova. Uzbekkie tantsq v postanovke Isaxara Akilova. T.: izd-vo. im. Gafura Gulyama. Tashkent. 3ba3.
5. T. Tkachenko. Narodniy tanes M.: Isskustvo. 3b76. Material muzeya Tamara Xanum.

ЎЗБЕК БАДИЙ ТЕЛЕВИДЕНИЕСИДА ИЖРОВИЙ ЖАНРЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШИ ВА ШАКЛЛАНИШИ

*Бекмурадова Севара Нажмитдин қизи
Ўзбекистон Давлат санъат ва маданият
институти магистратура битириувчиси
Телефон: +998(91)2222033
mssevara93@gmail.com*

Аннотация. Телевидение вужудга келиб, у тарақкий этгани сари унинг жанрлари ҳам кенгайиб борди. Шу боис бу санъат турида “бадиий телевидение” тушунчаси пайдо бўлди. Ушбу мақола ўзбек бадиий телевидениеси ва ундаги ижровий жанрларниң вужудга келиши ҳақида.

Калит сўзлар: бадиий телевидение, телеспектакль, видеоспектакль, фильм, видеофильм, телесериал, адабий асар, экранлаштириш, услугуб.

Ўзбек бадиий телевидениесининг тараққиёт босқичи давомида янги, телеспектакль, видеофильм, телесериал каби ижровий жанрлар дунёга келиши натижасида, бугунги экран санъати адабий асарни намойиш этиш йўлидан уни ҳикоя қилишга, ўз тасвир воситалари орқали сюжетнинг ўзига хос томонларинигина эмас, унинг услубини ҳам беришга ўтган.

Телевидениенинг ривожи ҳамда иқтидорли ижодкорларнинг изланишлари сабаб “телеспектакль”, “видеофильм”, “телесериал” каби жанрлар фаолиятга кириб, “бадиий телевидение” тушунчасининг юзага келишига замин яратилди. Ҳар бир жанр ўз услубига, специфакасига эга бўлиши билан бирга, ўзаро умумий жиҳатлардан ҳам ҳоли эмас. Бадиий телевидениенинг илк кўриниши сифатида, дастлаб телеспектакль жанри вужудга келиб, унинг асоси театр ва кино санъатига бориб тақалади.

“Телевизион спектакль асосий композицион қурилишни, стилистик ва бошқа ҳусусиятларни асосан театр ва кинодан олди. Лекин, воқеаларнинг мантиқан бир жойда, фақат студия павильонида ривожланиб бориши, тасвирий воситаларда кўпроқ йирик пландан (кўринишдан) фойдаланиш ва бошқа томонлар театр ва кинога нисбатан телевидениега хосдир. Шунингдек, актёрнинг биринчи пландаги (йирик) кўриниши, мўъжаз хонадаги экранда намойиш этилиши ва давомийлиги (кўп қисмли) бадиий телевидениенинг ўзига хос ҳусусиятларидир.”¹

“Бадиий телевидениенинг телеспектакль, видеофильм, телесериал каби жанрларининг классификацияси ҳақида сўз юритилганида авваломбор уларни ўзаро фарқловчи жиҳатларини ойдинлаштириш мухим. Театр, кино ва телесанъатлар ўхшашиб тафовутли таснифи ҳақида анча-мунча фикр юритиб, шу қатъий ечимга келамизки, театрнинг тасвирлаш усули шартли, киноники реалистик, телевидениеники эса кўппрофилли коммуникатив тизим бўлгани сабаб ҳам реалистик, ҳам шартли ва шу билан бирга ҳужжатлилик ҳусусиятига эга.

“Телеспектакль” жанри видеоёзув электрон техникаси кашф этилиши сабаб “Видеоспектакль”га “айланди”. Бу жанрга мансуб асар, натура ёки павильонда тасвирга муҳрланмасин, у пьеса шаклидаги адабий асосга таянган ҳолда эпизодма-эпизод кўпкамерали телевизион тасвирга тушириш усулида электрон монтаж орқали амалга оширилади. Бу усул режиссёрга тасвир уюштириш кенг имкониятини беради. Сўнг мураккаб электрон монтаж воситасида айрим тузатишлар киритилади – жанр спецификаси шу.”²

Ўзбек телевидениесида илк телеспектаклларни яратиш ўтган асрнинг 50-йилларида бошланган бўлса, ушбу жанрнинг тараққиёт жараёни 1960-йилларнинг охири 1970-йилларга бориб тақалади. Телевизион техника ва монтаж аппаратларининг тараққий

¹ Муҳаммедов М., Файзиева Ф., Абляева В. Телевидение асослари. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2008. 73-б.

² Расулов С. Кино ва ТВда бадиий безак. Учинчи китоб. Кино ва телевидениеда бадиий безак. Экранлаштириш амалиёти. – Тошкент: “НАВРЎЗ”, 2017. 210-213-б.

этиши натижасида, суратга олинаётган телеспектаклларни видеотасмага муҳрлаш имконияти туғилди. Натижада “телеспектакль” атамасининг ўрнини “видеоспектакль” эгаллади. Ўзбек бадиий телевидениеси тарихида илк маротаба видеотасмага муҳрланган видеоспектакль бу – Ўзбекистон халқ ёзувчиси Одил Ёқубовнинг “Улуғбек хазинаси” романи асосида 1974-йилда режиссёр Мақсад Юнусов экранлаштирган видеоспектакль хисобланади.

Телеспектаклнинг видеофильмга “айланишида” телетасвир уюштириш усуллари киношакл усуллари билан бойитилди. Лекин бу видеофильм (кейинчалик форматнинг яна-да кенгайиши сабаб “телесериал” деб юритилди) кинофильм билан рақобатлашувчи ёки унинг ўрнини босувчи шакл дегани эмас, у ўзига хос, замонавий технологиялар билан тарьминланган специфик телевизион жанр бўлиб, у телеэкран орқали томошага мўлжалланган.

Режиссёр Маҳкам Мухаммедов адиб Ойбекнинг “Қутлуғ қон” романини 1977-йилда экранлаштириб, тасвирни кинофильм талабларига яқинлаштиришга эришди. Натижада янги жанр – видеофильм ўз тарихий эволюцияси жараёнини бошлади. Бу амалиётни кейинчалик режиссёр Мақсад Юнусов “Бобур” (1990 йил), “Лайли ва Мажнун” (1991 йил), “Кечча ва кундуз” (1993 йил), “Ич куёв” (1988 йил), режиссёр Ҳайбат Алиев “Сўнгги ўқ” (1994 йил), Маҳкам Мухаммедов “Кўшчинор чироқлари” (1988 йил), “Мозийдан бир сахифа” (1995 йил) сингари видеофильмлари билан давом эттиришди.

Мустакиллик йилларига келиб ўзбек экранларида ҳомийлик асосида яратилган Маҳкам Мухаммедининг “Сақили наво” (1998 йил), “Дейишма” (1999 йил), Мақсад Юнусовнинг “Имом ал-Бухорий” (1998 йил), “Шаҳзода ва канизак” (2000 йил), Дилором Каримовнинг “Шим” (2000 йил) каби фильмларига видеофильм жанрининг телесериал шаклига айланиш тажрибалари сифатида қараб, тасвир уюштиришнинг ҳам кинематографик, ҳам телевизион усуллари синтезини кўриш мумкин. Режиссёр ва операторлар мазкур фильмларнинг тасвирини кинодаги каби кадрма-кадр ёки телевидениедаги кўпкамерали эпизодма-эпизод эмас, балки битта камерада планма – план тасвирга туширишди.

Айнан шу даврда “Ўзбектелефильм” студиясида телесериаллар учун босқич ролини бажарган видеофильмларни тасвирга тушириш йўлга қўйилди. Улар: Жаҳонгир Қосимовнинг “Чангак” (1995 йил), Маҳкам Мухаммедининг “Мехробдан чаён” (1997 йил) ва “Силсила” (2000 йил), Ҳамид Қаҳрамоновнинг “Юсуф ва Зулайҳо” (1998 йил) каби бир қатор видеофильм – сериаллардир.

Танганинг иккинчи томони бўлганидек, бугун ўзбек кино ижодкорлари тарихий жанрдаги фильмларга кўл ураётган бир пайтда, замонавий ўзбек телеканалларининг эфир вақтини енгил-елпи кўрсатувлар, “reality shou”лар, клиплар ва эфирнинг энг асосий қисмини чет эл, асосан, турк сериалларининг тўлдириб турганлиги ачинарли ҳол. Охирги ўн йил давомида миллий телеканалларда бадиий асарга мурожаат қилган ҳолда бирор бир савияли видеофильм ёки телесериал суратга олинмади. Ваҳоланки, бугунги кунда замонавий телевидениенинг техник база имкониятлари анча юкори.

Юқорида санаб ўтилган ижодий жараёнда кузатилаётган камчиликларни инобатга олган ҳолда куйида хулоса ва соҳани ривожлантириш йўлида зарурӣ мулоҳазалар ҳамда таклифлар келтирилади:

- ўзбек телевидениеси ривожи давомида бадиий телевидение жанрларининг юзага келиши, хусусан, телеспектакль (видеоспектакль), видеофильм, телесериал каби жанрларнинг ўзаро фарқларини ажратиш, уларнинг ўзига хос жиҳатларини аниқлаш ва ёритишига қаратилган илмий ишлар, ўкув қўлланмалар, монографиялар ва дарсликларни кўпайтириш;
- телевидение жанрларини фарқлашни илмий асослаш натижасида келажакда сифатли ва замон талабларига жавоб берадиган, бадиий савияси юқори бўлган экран маҳсулоларини яратишга замин хозирлаш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мухаммедин, М., Файзиева, Ф., Абляева, В. Телевидение асослари. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2008. 73-б.
2. Расулов С. Кино ва ТВда бадиий bezak. Учинчи китоб. Кино ва телевидениеда бадиий bezak. Экранлаштириш амалиёти. – Тошкент: “НАВРЎЗ”, 2017. 210-213-б.
3. Власов М. Виды и жанры киноискусства. – М.: “Знание”, 1976.

ЁШЛАРНИНГ МАДАНИЙ МЕРОСИМИЗ ҲАҚИДАГИ БИЛИМЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ МУЗЕЙИНинг ЎРНИ

Нуридинова Тамара
Ўзбекистон давлат санъат музейининг
китта илмий ходими, т.ф.н.
Телефон: 71.236 74 36
tmi2007@mail.ru
Ерназаров Фахриддин
ЎМУ хузуридаги ПКҚТ ва уларнинг
МОТ (минтақавий) маркази катта ўқитувчи
Телефон: 99. 855 6122

Аннотация: В статье рассматриваются уникальные экспонаты музея которые являются ценностными источниками для повышения знания молодёжи по культурным наследиям Узбекистана.

Ключевые слова: экспозиция, экспонат, выставка, фонд, искусство, скульптура, наследие, уникальный.

Annotation: The unique exhibits of museum have been shown in the article which are valuable sources for developing young people's knowledge on cultural heritage of Uzbekistan.

Key words: cultural, exposition, exhibit, exhibition, fund, art, sculpture, museum, heritage, valuable.

Ўзбекистон давлат санъат музейи (ЎзДСМ) –Ўрта Осиёдаги энг йирик музейлардан бири ҳисобланади. Музей 1918 йилда шахсий коллекция асосида ташкил қилинган ва унда дастлаб Ғарбий Европа, рус рассомлари санъати ва Хитой санъати намуналари жойлаштирилган. Музей экспонатлари Москва ва Санкт-Петербург музейларидан олиб келинган санъат асарлари билан ҳам бойитилган.

1924 йилдан бошлаб музейда ўзбекистонлик рассомларнинг санъат асарлари ҳам тўплана бошлаган, айниқса 1935 йилдан 1939 йилларгача музейдан ҳалқ амалий санъат асарларини тўплаш учун Республика вилоятларига бир неча бор илмий экспедициялар уюширилган. Натижада ҳалқ санъатининг бебаҳо ва турли коллекциялари тўпланди ва музейда Ўзбекистон тасвирий ва ҳалқ амалий санъати, Ғарбий Европа ва Рус санъати бўлимлари очилди.

1935 йилдан бошлаб музейда ташкил этилган кутубхонада илм-фанинг турли соҳаларига оидбўлган китоблар тўпланди ва улар қандай соҳага алоқадорлигини билдирувчи илмий ахборотлар билан таъминланди. Музей инвентар китобига биринчи хужжат рақами билан Москвада 1925 йилда нашр этилган “Вопросы реставрации” китоби 25 август 1934 йилда қайд қилинган. Китоблар сони йилдан йилга кўпая бориб, ҳозирги кунда уларнинг сони 20 000га етди. Маълумки, инсон ҳаёти давомида китоблар бадиий, илмий, ўқув, энциклопедик ва бошқалар), оммавий ахборот воситалари, замонавий ахборот технологиялари (интернет, электрон китоб, электрон газета ва бошқалар) субъект билан бевосита мулоқотга кирувчи шахслар орқали эга бўладиган турли йўналиш ва шаклдаги умумий маълумотларни бир биридан фарқлаш лозим бўлади. Китоб мутолаа қилиш учун кутубхона танланади. Китобсиз илму маърифатга эришишни, илмий маърифатсиз эса, тўқис жамият қуришни тасавур қилиб бўлмайди. Демак, ҳамма нарса инсоннинг билимiga, маънавий камолотга боғлиқ, китобхонлик анъаналарини ривожлантириш, айниқса ёшлар ўртасида мутолаа маданиятини шакллантириш ўта зарурдир. Китоб ўқиш билан одам фикрлашга ўрганади. Ундан керакли маълумот ва маънавий-рухий завқ олади. Ахборот кутубхона фондининг ташкил этишининг асосий йўли – босма нашрни электрон шаклга ўтказиша олинган ресурслар босма нусхадан фарқ қилмайди.

Музей кутубхонасида санъатга доир кўплаб илмий ва илмий-оммабоп китоблар, журналлар ва газеталар сақланган, улар ўзбек, рус, инглиз, француз, немис, хитой, япон, араб, форс тилларида ёзилган. Кутубхонадаги китобларнинг қўпи XVII-XX асрларда чоп этилган.

Маълумки,музейларнинг асосий вазифаси ташриф этувчиларга экспонатлар ҳақида маълумот бериш, айниқса ёш авлодга ноёб санъат асарларига бўлган қизиқишларини,билимларини ўстиришга, уларни ота-боболардан қолган бетакрор меросимизга амал қилиш, маданиятимиз ва қадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбия беришда музей ресурслариданунумли фойдаланишнизарур деб ҳисоблаймиз.

Шу мақсадда ёш ташриф этувчиларга музей экспонатларининг ўта ноёбларини турли усуллар ёрдамида таниширамиз, жумладан, бундан 2 минг йил аввал Сурхон воҳасининг Холчаён шаҳар харобасидан 1960 йилларда олим Г.А Пугаченкова бошлиқ археологик экспедиция томонидан очилган подшо саройидан топилган, оддий лойдан ясалган ҳайкаллар оқ, қора, қизил рангларга бўялган бўлиб, уларнинг ҳар бири алоҳида ясалган мураккаб персонажлардир, яъни шахзода,малика, масқарабоз, Геракл, Афина ва уд ва арфа чалувчи аёллар тасвирланган(1 XIV-XV жадвал).

1937-1939 йилларда Бухородан 40 км олисда жойлашган Варахша шаҳар ҳаробаси юртимизнинг шаҳарсозлик маданияти тарихининг ноёб намуналаридан бири ҳисобланади. Варахша бухороҳудотларининг қароргоҳи бўлган ва у ердан VII-VIII оид подшо сарой В.А.Шишкин бошлиқ археология экспедицияси томонидан очилган. Сарой деворларидан суратлар, ганчдан ясалган турли хил гуллар, беданалар, узумбарглари ва мевалари, сув парилари, катта-кичик балиқлар ва илонлар тасвирлари билан безатилган сарой залларини кашф этган. Бу топилмалар музейимиз фахри ҳисобланади(2, 82 бет).

Фарғона водийсининг Қува туманида будда динига оид бўлган ибодатхона қолдиқлари 1960 йилда академик Яхё Гуломов бош экспедицияси томонидан ўрганилган. Музей фондида сақланаётган Қувадан топилган ашёлар орасида будданинг катта бош ҳайкаллари, кўзалар ва шиша қадаҳлар мавжуд. Улар қадимги Фарғонанинг маданияти ва санъати тарихининг манбасидир(3, 37 бет).

Музейда каштачиликка оид ажойиб, Тошкент, Нурота, Фарғона, Бухоро, Самарқанднингқўли гулаёллари тиккан сўзаналар: тахмонпеч, зебитахмон, гулкўрпа, палак, чойшаб, жойпўш ва бошқалар турли безаклар билан тикилган(4, 49 бет).

Музейда Ўзбекистон халқ амалий ва тасвирий санъат асарлари, хорижий Шарқ мамлакатлари санъати ашёлари, Farbий Европа ва Рус маданиятига оид мебеллар, чинни идишлар, мармар ҳайкаллар ҳамда дунёга машхур рассомларининг санъат асарларини илмий-тадқиқот қилиш, уларни қадр-қимматини ошириш музейнинг асосий вазифалари дандир. Ишонамизки, дунёнинг узоқ ва яқин давлатларидан келадиган сайёҳларда, албатта, улар катта қизиқиши үйғотади ҳамда ёшларнинг санъатга бўлган қизиқишларини ва истедодларини ўстиришда катта роль ўйнайди.

Музейда ҳар йили турли мавзуларга бағишланган тадбирлар (кўргазмалар, илмий семинарлар, давра сухбатлари ва б.) ўтказилади. Жумладан, 25 январда 2019йили “Ипаклари тиллодан безаклари сержило” кўргазмада музей фондидан олинган зардўзлик чопонлари, заргарлик ва кашта намуналари намойиш этилди. 8 февралдаги “Сирли авангард” номли кўргазмада Туркистон авангардчи рассомларидан А. Волков, А. Николаев ва о. Татевосян асарлари кўрсатилди. 24 майдаги кўргазмада Ўзбекистон халқ рассоми Абулҳақ Абдуллаев ижодига бағишланган “Инсон – бебаҳо зот” номли кўргазма ташкил этилди. 2 июнь 2019 йилда “1июнь -Халқаро болаларни ҳимоя қилиш” кунига бағишилаб, музейда “Ёрқин дунё” лойиҳаси тузилди. Лойиҳага болалар учун концерт дастури ва маҳорат дарслари киритилди.

машхур санъат музейининг раҳбарияти ва фидоий ходимлари ёшларимизнинг ҳеч кимдан кам бўймасдан миллий меросимиз, маданиятимиз ва санъатимизни чукур ўрганиб, фахрланиб юришларига қўлларидан келганча тинмай меҳнат қилмоқдалар.

Адабиётлар:

1. Г.А. Пугаченкова . Халчаян, Ташкент, 1969.
2. В .А.Шишкин. Варахша, Москва, 1963.
3. В.А. Булатова. Древная Куба, Ташкент, 1965.
4. Д.А.Фахретдинова. Декоративно-прикладное панно искусства Узбекистана XVIII-XIX веков. Ташкент. 2000.

ВОРОТА ИЗ КОМПЛЕКСА ШЕЙХАНТАУР

Нуритдинова Тамара
(ст. научный сотрудник к.и.н
Гос музей искусств Узбекистана) Удовенко Ольга
(Зав. отделом прикладного искусства
Гос музей искусств Узбекистана)

Аннотация: Данная работа посвящена монументальному комплексу Шейхантаура, который является очень почитаемым религиозным и культурным памятником Ташкента. Комплекс назван именем Шейха ХовендиТахура (Шейхантаура). Он скончался в XIV веке. Уникальные ворота комплекса созданы в 1892 году мастером Абд-ал Рахимом из карагача.

Ключевые слова: орнамент, век, комплекс, резьба, купольный портал.

Annotation: This article is dedicated to the gate of Sheikh KhovaldiTohur (Shayhontohur), a unique architectural monument of Tashkent. It was built in 1892 by Abd-al Rahim, a master builder from Tashkent. The complex is named after Sheikh KhovaldiTohur, who lived in the 14th century.

The monument is built in the form of a traditional type of architectural square with 4 arches.

Keywords: century, complex, dome, patter, square, gate, wood, carving

В долине многоводной реки Чирчик расположен Ташкент – один из древнейших городов Средней Азии. Он входит в число исторических городов с особо ценным архитектурным наследием. В Ташкенте сохранились древнее планировочное ядро и интересные памятники архитектуры эпохи средневековья и более позднего времени, относящихся к народному зодчеству. Среди которых ансамбль Шейхантаур (Шейха ХовендиТахура) – XV-XIXвв. (1. с. 91).

Территория ансамбля – к северу от ул. Навои, на ее среднем отрезке. Ансамбль, древнейших построек архитектурного единства в настоящее время не представляет. В глубине участка, застроенного по сторонам современными зданиями – мавзолей Юнусхана конца XV в. с древней чинарой перед порталом. К востоку от нее во дворе находится мавзолей Шейха ХовендиТахура (XIX в.) и Калдыргачбия (XV в.)

Ансамбль сохранил древнейшие территории Ташкента – мавзолей XV в. и археологические слои подлежащие изучению. (2. тамже).

Монументальный комплекс Шейхантаур является очень почитаемым религиозным и культурным памятником города Ташкента. Комплекс получил название по имени центрального мавзолея Шейха ХовендиТахура (Шейхантаура), скончавшегося в XIV веке. Родственник шейха по материнской линии Ходжа Ахрап, видный политический деятель в Самаркандском владении тимуридов и очень состоятельный человек поддерживал и пропагандировал кульп шейха во второй половине XV века. Окончательно оформленный в XIX комплекс Шейхантаур имел главный вход оформленный в виде купольного сооружения «чартак» построенный в 1892 году ташкентским мастером-строителем Уста Абд- ал-Рахимом. Чартак – буквально «четыре арки»- выполнен в традиционных формах среднеазиатского монументального зодчества и представлял собой высокую, квадратную в плане постройку с четырьмя обширными арками. Парадные массивные деревянные резные двусторчатые стрельчатые ворота привлекали внимание прекрасной резьбой. Створки ворот составлены из четырех филенок покрытых сложным растительным орнаментом. В основе композиции орнамент «ислими» состоящий тонких стеблей и листьев, которые закручиваются и переплетаясь, образуют спирали и сложные фигуры.

С обратной стороны филенки ворот покрыты крупным красивым звездчатым орнаментом «гирих». Центральное поле заполнено орнаментом из пересекающихся рельефных лучей, отходящих от центральной десятиконечной звезды. Пересекаясь между собой лучи образуют пятиконечные звезды, пятигранные фигуры и ромбы.

На воротах мы также можем видеть скрепляющие доски гвозди со шляпками в виде куполков «кубба» и фигурные ручки из железа.

Ворота были сняты во время разборки входного купольного портала в Шейхантауре по ул. Навои в Ташкенте.

Ворота получены государственным музеем искусств Узбекистана в феврале 1953 года от отдела охраны памятников Управления по делам архитектуры при Совете Министров Узбекской ССР.

В настоящее время ворота включены в состав экспозиции музея искусств Узбекистана.

Надпись к фото:

Шейхантаурские ворота. Середина XIX века. Карагач, резьба. Размер каждой створки 390 x 110 см

Литература

1. В.А. Булатова, Л.Ю. Манковская. Памятники зодчества Ташкента XIV-XIXвека. Ташкент. 1983.

2. Там же с 91.

3. М.Е Массон. Прошлое Ташкента (Археолого- топографический и историко-архитектурный очерк).Известия Академии Наук Уз ССР. 1954. №2. С. 131

4. Ташкент. Изд-во “Аврора”, Ленинград. 1971. С.15

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ МУЗЕЙИННИГ ЭКСПОНАТЛАРИНИ
САҚЛАШДАГИ ЧОРА-ТАДБИРЛАР

Нуритдинова Тамара
Ўзбекистон Давлат санъат музей
китта илмий ходими. т.ф.н
Содикова Шодия
Ўзбекистон Давлат санъат музейи
Фондларни ҳисобга бўлим мудири
+998(99) 891 26 23
tmi2007@mail.ru

Аннотация: Данная работа посвящается проблемам хранения экспонатов Государственного музея искусств Узбекистана.

Ключевые слова: хранения, влажность, экспонат, старения, световой режим, фонд, дезинфекция, температура, экспозиция, выставка, искусство

Annotation: This work is devoted to the problems of storing exhibits of the State art museum of Uzbekistan.

Keywords: storage, humidity, exhibit, aging lighting, fond, dizinfektion, temperature.

Ўзбекистон Давлат санъат музейида 100 мингдан ортиқ ноёб ашёлар жамланмаси мавжуд. Музей фондида сақланётган юртимиз худудидаги археологик топилмалар, меъморчилик ва халқ амалий санъатига оид ноёб ашёлари тарихи, моддий манба сифатидаги аҳамиятлидир. Бой меросимизни асраб авайлаш, чоралари бугунги кунда маданиятимиз, санъатимиз ривожи учун қуидагилар долзарб муаммодир:

-Ўзбекистон ҳалқ амалий санъатининг энг ноёб намуналарини чукур илмий ўрганиш;

-Ўзбекистон Давлат санъат музейидаги Варахша, Кува, Афросиёб, Тошкент, Бухоро тарихига оид археологик ва меъморчилик материалларини илмий-назарий жиҳатдан ўрганиб, илмий-тадқиқ қилиш;

-Музей фондидаги Бухоро, Самарқанд, Тошкент каби тарихий шаҳарлардаги меъморий биноларни ва археологик топилмаларни парчаларини таъмирлаш, кошинкор ҳандасавий ва ислимий нақшлар акс эттирилган безаклар ҳамда уларнинг манбавий аҳамиятини ёритиш;

-Ўзбекистон ҳалқ амалий санъатига оид коллекциялар асосида буклетлар, каталоглар тайёрлаш;

-Музей фондидаги Ўзбекистон Ҳалқ амалий ва меъморчилик санъатига тегишли экспонатларни туркумлаш;

-Ўзбекистон Ҳалқ амалий санъати ва меъморчилик санъатига тегишли экспонатларнинг манба сифатидаги ўрнини очиб бериш;

-Ўзбекистон Ҳалқ амалий ва меъморчилик санъатларига оид экспонатларни сақлаш, умрини узайтириш чораларини амалга ошириш ва келажак авлодга таъмирлаб бутун ҳолда етказиш.

Тарихий моддий-манбавий аҳамиятга эга бўлган музей ашёлари кўп йиллардан буён томошабинларга намойиш этилиб, юртимиз ўтмиши тўғрисида назарий билимлар учун асос бўлиб хизмат қилиб келмоқда. Бу ашёлар аждодларимиз ижтимоий ҳаёти, турмуш тарзидан маълум бир намуналар саналади. Музей ашё ва коллекциялари фақат бугунги кун учун эмас, келажак авлод учун ҳам тарихимиз тўғрисида сўзловчи манбадир. Шу билан бирга музейда сақланётган амалий ва меъморчилик санъати буюмларига кўпчиликни эътиборини қаратиш, бебаҳо қийматини ошириш, томошабинлар онгида музей ашёларининг ноёблик хусусиятларини очиб бериш кабилар ўта мухимдир.

Музей захираларидаги экспонатлар ва коллекцияларининг сақланишини таъминлашда, ёдигорликларни емирилиш ва касалланишдан, ўғирланиш, бузилиш эҳтимолидан ҳимоя қилиш, ҳамда уларни ўрганиш, намойиш этиш ва оммалаштириш учун кулай шароитлар

яратиш зараур.¹

Музей ашёлари фақат ҳарорат, намлик ва ёруғликдан эмас, балки ҳавонинг ифлосланиши; чанг, газ чиқиндилари (водород сульфид, аммиак, олтингугурт гази), озон ва бошқалардан ҳам эскириши ва емирилиши мумкин. Ашёни чанг босиши буюмларнинг устки қисмини емириши мумкин. Моғор босмаслиги учун ҳарорат ва намлик шароитларига амал қилиш керак.²

Агар буюмлар ҳашоратлардан заарланса, уни энтомологга юбориш лозим. Музей ашёлари ва коллекцияларини таъмирлашда устахона ва музей раҳбарларининг рухсати билан икки йилга чиқариш мумкин. Фондларни талаб даражасида саклашда, унинг биносидаги ҳароратни ҳамда ҳавонинг нисбий намлигини зарурый миқдорда тутиб туриш муҳимдир.³

Иситишда узилишларга, йўл қўйиш қатъиян тақиқланади. Агарда турли хил экспонатлар бир хонада сакланса, хонанинг ҳаво ҳарорати $18+1^{\circ}$ атрофида, нисбий намлиknинг энг мақбул миқдори эса $55\%+5\%$ бўлиши керак. Музей кондиционерлар билан таъминланмаган бўлса, меъёр $50\%-65\%$ бўлиши зарур.

Намлиги меъёрдан юқори бўлган хоналарда яхши сакланган тошларни, сополларни, чинниларни жойлаштириш мумкин, металларни, шиша, ганч ва гипсдан ишланган буюмларни қуруқ хоналарда саклаш зарур.

Таркибида коррозия маҳсали бўлмиш хлорли бирикмалар бўлган археологик ашёларга қуруқ хона керак; мис қотишмали буюмларда нисбий намлик 37% бўлган шароитда узоқроқ сакланади;

Фотоматериалларни саклашда ок-кора қоғозли материалларга учун $+12^{\circ}\text{C}$ дан, рангли қоғозлар учун $+5$ Сдан ошмаган ҳолда нисбий намлик 40% дан 50%гача бўлади. Қалайдан ишланган кўпчилик ашёларга зиён етказилишини музейнинг маъсул ходимлари ҳисобга олиб тез тез назорат қилиб туришлари лозим. Зарар кўрган қалай ашёларни зудлик билан ажратиб, ҳарорати $+20^{\circ}\text{C}$ дан паст бўлмаган алоҳида хонага жойлаштириш зарур.

Заргарлик буюмларидаги қимматбаҳо тошларни иситилмайдиган хоналарда ва 0°C дан паст ҳароратда саклаш тақиқланади.

Таркибида жун иплар, соч, мўйна, чарм бўлган ашёларни соф ип-газламали, зифир толали ва ипак матолардан алоҳида саклаш керак. Ипак-шой буюмлар алоҳида сакланса куядан заарланмайди Куюга қарши курашнинг бир неча усуслари маълум:

Газламалар, кийим-кечаклар ва бошқа ашёларни саклашда, уларни куядан асраш мақсадида куядори ёки камфорали-куядорили соққачалар қўлланилади.⁴

Хуллоса қилиб айтганда, Ўзбекистон Давлат санъат музейда ашёларни саклаш учун етарлича шарт шароитлар мавжуд. Ундан ташқари бу ерда маҳсус таъмирлаш лабораторијаси фаолият олиб бормоқда ва мазкур лабораторијада тажрибали мутахассислар томонидан музейга келган ҳар бир буюм энг аввало таъмирлаш хонасида ўрганилиб, текширилиб, сўнгра музейнинг доимий экспонатига айлантирилади.

Адабиётлар

1. Садыкова.Н. Музейное дело в Узбекистане. Тошкент-1975. с 157,158,161
2. Курязова. Д. Музей иши асослари. Тошкент-2019. 6.98
3. Музей халқ тарихининг қўзгуси. Тошкент -2011. 6.200
4. Музей халқ тарихининг қўзгуси. Тошкент -2011. 6.203

¹ Садыкова.Н. Музейное дело в Узбекистане. Тошкент-1975. с. 157-158,161

² Курязова. Д. Музей иши асослари. Тошкент-2019. 6.98

³ Музей халқ тарихининг қўзгуси. Тошкент 2011. 6.200

⁴ Музей халқ тарихининг қўзгуси. Тошкент 2011. 6.203

КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ХАВФИ ОСТИДАГИ ТАҲЛИКАЛИ ДАВРДА ШАХС МЕДИА МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

*Нагашбоев Қазбек Бозорбой улы
Ўзбекистон Миллий университети
"Маданиятишунослик" магистранти
Телефон: +998(99) 4811567*

Аннотация: Мақолада коронавирус пандемиясининг жаҳон миқъёсида тарқалиши, унга қарши чора-тадбирлар ва шундай таҳликали даврда шахс медиамаданиятини ривожлантиришнинг аҳамияти келтирилган.

Калит сўзлар: Коронавирус, пандемия, дезинформация, медиамаданият, масофавий таълим, модул, онлайн буюртма, медиа саводхонлик.

Хитойнинг Ухан шахрида илк бор пайдо бўлган Коронавирус пандемияси тез фурсат ичида дунёнинг деярли барча мамлакатини қамраб олди. Инфекцияга чалинганлар ҳозирда бир неча миллионлардан зиёдни ташкил этмоқда. Уларнинг маълум бир қисми соғаймоқда. Аммо ачинарлиси шундаки, баъзи инсонлар соғайиб кетаётганлигига қарамай, курбон бўлаётганлар ҳам мавжуд. Бунга сабаб, мазкур пандемияга қарши вакцинанинг ҳали ҳануз олимлар, шифокорлар томонидан яратилмаганлигидир. Шифокорлар коронавирус пандемияси билан касалланган беморларни, вирусга 100% қаршилик қилиувчи дори-дармон вакцинасини топа олмаяпти. Лекин улар қўлидан келган барча ишни қилиб, мазкур инфекцияни юқтирган баъзи инсонларни даволашни уддасидан чикмоқда. Инфекцияни юқтирганларнинг сон жиҳатидан жуда кўплиги сабабли кўплаб мамлакатларда алоҳида ихтинослаштирилган шифохоналар бунёд этилмоқда. Баъзида хорижий давлатларда шундай вазиятлар юзага келдики, коронавирус билан касалланган беморларсони кўпайиб кетганлиги сабабли, уларнинг баъзилари шифокор назоратисиз қолди. Бунга мисол тариқасида, 2020-йилнинг март ойида ва апрел ойининг дастлабки кунларида мазкур эпидемия сабаб вафот этаётганлар сони кўпчиликни ташкил этган Испанияда кузатилган нохуш вазиятни айтиб ўтишимизмумкин. Испаниядамазкур инфекцияни юқтирган беморлар кўплиги сабабли, шифохоналарда уларнинг ҳаммасини қабул қилишнинг имкони бўлмай қолди.

Жаҳон миқъёсида мазкур пандемия юзага келтираётган хавфни бартараф этиш учун жуда кўплаб маблағлар ажратилмоқда. Соғлиқни сақлаш ҳодимлари, харбий ҳодимлар, бу даврда жонкуярлик кўрсатишмоқда. Нафақат, тавсиялари билан, шу билан бирга ўз ҳаётини хавф-хатарга кўйиб, инфекцияни юқтирганларни шифохонага олиб келиб яқиндан ёрдам бермоқда. Дунёнинг бадавлат кишилари, машхур санъат одамлари ўзларининг ҳисобидан жуда катта-катта пулларни мазкур инфекция хавфини, салбий оқибатларини камайтиришга сарфлашмоқда. Буларга мисол тариқасида американлик миллиардер Бил Гейтс, Хитойлик тадбиркор Жек Ма Коронавируснинг иқтисодга салбий таъсири оқибатида инқирозни ўз бошидан ўтказаётганлигига қарамай, жуда катта бойликларини айнан мазкур пандемияга қарши курашиш ва беморларга ёрдам бериш учун сарфлашмоқда.

Пандемияга қарши курашиш учун ажратилган маблағлар шифохоналар қуришга, вирусдан ҳимояловчи маҳсус никоблар, маҳсус қўлқоплар, антисептик воситалар ишлаб чиқариш учун сарф қилинмоқда. Коронавирус авж олиб кетмаслиги учун деярли ҳар бир мамлакатда ўтган маълум бир муддат давомида карантин белгиланганлигидан ҳаммани хабари бор. Бозорлар, катта-катта озиқ-овқат дўйонларида инфекция юқишини олдинишлиш мақсадида раҳбарият аҳолидан оралиқ масофани сақлаган холда ҳаракатланишлари сўралмоқда. Ички ишлар ҳодимлари томонидан мунтазам равишда кўчаларда рейдлар олиб борилмоқда. Коронавирус пандемияси даврида шахримиз аҳолисининг ижтимоий кўмак ва ёрдамга муҳтоҷ, шунингдек, вақтинча ишсиз бўлган қатламларига инсонийлик, меҳр-оқибат ва ҳиммат кўрсатиш мақсадида Президентимиз “Саҳоват ва кўмак” умумхалқ ҳаракати ва жамғармасини ташкил этдилар ва шу хусусда шу йилнинг 20-апрелда бўлиб ўтган ви-

деоселекторда сўзлаган нутқида,”Саҳоват ва қўмак” умумхалқ харакати давлатимиз ва халқимиз қудратининг амалий намоёнига айланишига ишонаман”, [1]-деб фикр билдирилар. Ўтган карантин даврида қоидаларнибузганлар ,ўта зарур бўлмаган ҳолларда ва бемақсад кўчада юрганлар маъмурий ва жиноий жавобгарликка тортилган эди. Хориждан ўз юртига қайтаётган фуқаролар махсус изоляцияланган шифохона ва санаторияларда карантинга олиняпти.

Коронавирус пандемияси жадал тарқалаётган бир даврда,ҳали Ўзбекистонда аниқланишидан олдинроқ, бир одам нотўғри хабар тарқатган эди. Яъни, Самарқанд вилоятида бир одам коронавирусдан вафот этди, дея ўз ижтимоий тармоғида хабар тарқатди. Ички ишлар ходимлари зудлик билан тезкор қидиувни амалга оширишди ва вафот этди дея айтилаётган инсон аслида тирик эканлиги ва хеч қандай инфекция юқтирганинги аниқланди. Дезинформация, яъни нотўғри ахборот тарқатувчи шахс, тегишли маъмурий ва жиноий жавобгарликка тортилди. Коронавирус юртимизда аниқланган давринг бошларида, назорат жуда кучайтирилган эди. Президентимизнинг бундан бир неча йил илгари айнан шундай ёшлар ва уларни тарбиясига эътибор бериш муҳимлиги тўғрисида “Бундай кескин ва таҳликали шароитда биз ота-оналар, устоз-мураббийлар, жамоатчилик, маҳалла-кўй, бу масалада хушъёрлик ва огоҳликни янада оширишимиз керак. Болаларимизни бирорни кўлига бериб қўймасдан, уларни ўзимиз тарбиялашимиз лозим. Бунинг учун ёшларимиз билан кўпроқ гаплашиш, уларнинг қалбига қулоқ солиш, дардини билиш, муаммоларини ечиш учун амалий қўмак беришимиз керак”, [2]-деган фикрлари аҳамиятга моликлигини юқорида биз айтиб ўтган айrim ёшларнинг ноўрин ҳаракатлари, ишларидан ҳам англашимиз мумкин. Ўша пайтда озиқ-овқат дўйкўнлари, дорихоналар, бозорлар ва банкларгина ўз иш фаолиятини давом эттиришди. Юртимизда Коронавирус биринчи бор аниқланган ўша 15-март кунидан эътиборан барча таълим муассасалари ёпилди. Мактаб ўқувчилари, лицей, бакалавриат ва магистратура талабалари учун таълимда онлайн-модул тизими жорий этдилар. Ҳар бир талабага модул таълимга киришлари учун логин-пароллар берилди. Шу орқали профессор-ўқитувчилар томонидан жойлаштирилган маъруза ва слайдлар, видеодарслар билан яқиндан танишиш имкони яратилди. Танишиб чиқишиш, шуларга тегишли топширикларни бажариш талаб этилди.

Ўқитувчи-профессорлар мактаб ўқувчилари учун теледарслар, лицей, бакалавриат ва магистратура талабалари учун таълимда онлайн-модул тизими жорий этдилар. Ҳар бир талабага модул таълимга киришлари учун логин-пароллар берилди. Шу орқали профессор-ўқитувчилар томонидан жойлаштирилган маъруза ва слайдлар, видеодарслар билан яқиндан танишиш имкони яратилди. Танишиб чиқишиш, шуларга тегишли топширикларни бажариш талаб этилди.

Вазият тақозоси туфайли, медиа воситаларидан фойдаланиш ҳар бир соҳани қамраб олди. Озиқ-овқат ва бошқа турдаги маҳсулотларни масофадан туриб телефон қўнғироғи ёки интернет орқали буюртма қилиш орқали амалга ошириладиган бўлди. Бундан ташқари, коммунал тўловларни масофадан туриб тегишли ижтимоий тармоқ канали орқали тўлаш имкони яратилди. Аста-секин, юқорида келтирилган масофадан туриб бажариладиган

хизматларни медиа воситалари – телефон, интернет, компьютерларнинг инновацион, самарали, қулав функцияларидан фойдаланиш натижасида фуқароларда медиамаданият ва медиасаводхонлик такомиллаша бошлади.

Шу билан бирга, ОАВ орқали тарқатилаётган инфомацияни рост ёки ёлғонлигини билиш кун талабига айланмоқда. Бунга асосий сабаб, Коронавирус пандемияси ва шунга алоқаси бўлган дезинформацияларнинг, яъни ёлғон ахборотларнинг кўплаб ижтимоий тармоқларда тарқатилаётганлигидир. Ҳар қандай шахс, тарқалаётган ахборотнингрост эканлигини билиш учун биринчи бўлиб, ахборот жойлаштирилган сайтнинг фаолияти билан яқиндан танишиб чиқиши лозим, иккинчидан эса, бу ахборотнинг эълон қилинишидан асл мақсадни англаши даркор, сабаби ахборот тарқатишдан мақсад турлича бўлиши мумкин: 1) аҳоли ўрасида ваҳима ва саросима уйғотиш; 2) кенг миқъёсда қарайдиган бўлсақ, икки ёки ундан ортиқ давлатлар орасига нифоқ солиш; 3) аҳолини реал, ҳақиқий ахборот билан таниш-

тириш. Фуқаролар ахборотнинг асл мақсадини билган ҳолда ҳаётда бўлаётган реал вазиятни хис қилиш имконига эга бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. 20.04.2020й. Ташкил этилган видеоселектордаги сўзлаган нутқидан.
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжоноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон.2017. 488 б.
3. <https://president.uz/yz>
4. <https://aza.uz/yz>
5. <https://bbc.com/uzbek/yz>
6. <https://lex.uz/yz>

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 17-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(12-қисм)

**Маъсул мұхаррир: Файзиев Шоҳруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 30.06.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000